

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

**Důsledky porozvodové situace
a s tím související strategie chování dětí**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:

doc. Ing. Antonín Řehoř, CSc.

Vypracovala:

Bc. Monika Sekaninová

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Důsledky porozvodové situace a s tím související strategie chování dětí vypracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použité literatury, který je součástí této diplomové práce. Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

Brno 30. 3. 2012

.....
Bc. Monika Sekaninová

Poděkování

Děkuji panu doc. Ing. Antonínu Řehořovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou a konzultační pomoc při vypracování mé diplomové práce, kterou mi poskytl.

Děkuji také své rodině, která mne v tomto úsilí podporovala a pomáhala mi při zpracování mé diplomové práce.

Bc. Monika Sekaninová

OBSAH

Úvod	3
I.	
1. Pojem rodina, její význam v dnešní společnosti	6
1.1 Historie rodiny	9
1.2 Úplná rodina a manželství.....	11
1.3 Funkce rodiny v dnešní společnosti	13
1.4 Práva a povinnosti manželů, výchova dítěte v rodině.....	16
1.5 Rodičovství, rodičovské chování	20
1.6 Rodičovství v kontextu vývoje společnosti.....	22
2. Neúplná rodina	26
2.1 Poruchy rodičovství	27
2.2 Psychická deprivace v dětství	30
2.3 Nesoulad v partnerství.....	32
2.4 Změny v chování a prožívání dětí	34
2.5 Syndrom zavrženého rodiče	36
2.6 Rizikové faktory a sociální důsledky nevhodného působení rodiny.....	38
3. Rozvod a děti	39
3.1 Rozvodová problematika, jeho příčiny	41
3.2 Prožívání rozvodu u dětí různých věků.....	45
3.3 Hodnocení vlivu traumatických událostí	48
3.4 Možnosti kompenzace traumatu	50
3.5 Jak můžeme pomoci dětem v rozvodových situacích	51
3.6 Po odchodu některého z rodičů	52
3.7 Úprava poměrů mezi rodiči a dětmi po rozvodu.....	54

II.

4. Sociologický výzkum na víceletém gymnáziu v Brně.....	59
5. Cíl výzkumu, výběrový soubor, metoda zpracování, popis a zdůvodnění hypotéz.....	61
Závěr	72
Resumé	74
Anotace a klíčová slova	75
Seznam použité literatury.....	76
Seznam pojmů	79
Seznam příloh	80

Úvod

Pro svoji diplomovou práci jsem si vybrala téma „**Důsledky porozvodové situace a s tím související strategie chování dětí**“.

Studium současné rodiny patří mezi naléhavé úkoly dnešní doby. Z řady důvodů, o které by bylo možné se opřít, je třeba uvést především společenskou úlohu rodiny pro výchovu nového pokolení dětí i nové generace mládeže, zvyšování podílu společnosti na rozvoji osobnosti a zprostředkující úlohu rodiny v tomto procesu.

Nesmíme však zapomínat ani na některé negativní faktory, které postavily problém rodiny do popředí problematiky našich společenských věd, zejména pokud jde o určité příznaky nestability a kazovosti vztahů mezi lidmi.

Nutno vzít také v úvahu, že nesoulad a vztahové konflikty v rodině má určitou periodicitu, kterou nelze obecně stanovit, neboť probíhá v každé rodině jinak. Záleží ovšem na tom, aby konflikty nepřerostly jistou mez – totiž tu mez, která je zvládnutelná prostředky samého manželství, resp. rodiny.

Rodina v předcházejících generacích měla řadu stmelujících činitelů (např. náboženství, veřejné mínění, společenskou morálku apod.), které moderní rodina nemá. V moderní rodině přestávají tito činitelé hrát svoji tradiční roli. Do popředí se dostávají jiní činitelé, zvláště pak vnitřní pevnost rodiny, pevné svazky mezi manžely navzájem a mezi rodiči a dětmi. Celková stabilita rodiny je však porušena. Manželské konflikty nabývají pak často destruktivního rázu.

Dojde – li nakonec k rozvodu, jde dále o to, kdy má být rozvod realizován, jestliže dojdou manželé k závěru, že dále spolu žít nechtějí. Myšlenku na rozvod však někteří lidé oddalují nebo potlačují z ohledu na děti a rodinu. Tento argument je velmi závažný a je třeba mu přikládat snad největší důležitost ze všech jiných. Rodiče mají přímo povinnost zachránit dětem rodinu i do určité míry na úkor uspokojení svých osobních tužeb.

Této povinnosti je nemůže zprostit nic kromě neudržitelného krachu mezilidských vztahů v rodině, kdy rodina už přestala plnit svou funkci i pro děti a stala se i pro ně prostředím neustálých konfliktů, nežádoucích pro jejich vývoj, vedoucích k frustracím a

psychickým traumatům. Zejména nerozumní rodiče, kteří vedou své hádky před dětmi, se na dětech nenapravitelně prohřešují.

V této situaci je rozvod terapeutickým prostředkem i pro děti a je dokonce i znám případ, kdy děti samy požádaly matku o to, aby se s otcem raději rozvedla, než aby pokračovaly trapné a drásající scény manželských hádek. V tom případě je lepší se rozvést, dokud jsou děti malé, resp. dokud má matka reálnou naději na to, že jim novým sňatkem zabezpečí lepší domov, než v období dospívání.

Rozvod manželství, zvláště pak pokud se jedná o manželství s dětmi, není zkrátka pro nikoho ze zúčastněných snadnou záležitostí. I v případě člověka – muže nebo ženy – který rozvod inicioval a čeká na něj jako na vysvobození z nesnesitelné situace, přináší rozvod velkou psychickou zátěž.

Většina lidí totiž stále ještě do manželství vstupuje s tím, že bude trvat celý jejich život, a jeho konec tedy znamená určité symbolické selhání, které nás nutí předefinovat si celou vlastní životní historii a význam událostí, které jsme v minulosti prožili.

Myslím si, že v poslední době vzrůstá procento dětí, které jsou z rozvrácených rodin. Reakce dětí na rozpad rodiny a následný rozvod je smutným a tísnivým zážitkem.

Zejména v prvních týdnech a měsících po rozvodu rodičů jsou u všech dětí viditelné nějaké negativní reakce. Každé dítě nereaguje stejným způsobem, ale určité symptomy stresu se objevují velmi často. Děti se cítí zmateně, mají zlost a obavy, vyžadují více pozornosti od svých rodičů a také učitelů, začnou plakat pro maličkosti a pláčou častěji.

U starších dětí se mohou vyskytnout tělesné nevolnosti, jako jsou bolesti hlavy a bolesti žaludku, pro které nemůžeme nalézt žádnou organickou příčinu. Často tyto i reálné bolesti překrývají utajený vztek či touhu po větší míře pozornosti. Malé děti často procházejí tím, co psychologové nazývají „regresí“, jako reakci na stres z rozvodu.

To znamená, že chování dětí, když zápasí s tím, aby se vyrovnaly s konflikty v rodině, se stává méně zralým. Tak se může objevit třeba noční pomočování, apod. Jako by se tyto děti chtěly vrátit k dřívějšímu období svého života, kdy se cítily bezpečněji.

Většina rozvedených rodičů téměř bez výjimky přehlíží či podceňuje závažnost, trvání a rozsah traumatu dítěte způsobeného rozvodem. Bez ohledu na závažnost tohoto traumatu dávají již rozvedení rodiče přednost víře, že jejich dítě příliš netrpělo a že reakce, které u něj vidí, jsou přechodné.

Univerzální nutkání rodičů je „mít už to všechno za sebou“, a to co nejdříve, přestože to znamená ignorovat psychická traumata. Většina rodičů chce na rozvod pohlížet jako na jednorázovou záležitost, která při nejhorším jejich dětem způsobí sice negativní, ale krátké reakce.

V této práci se chci zaměřit na cílovou skupinu dětí s tímto problémem, i z vlastního úhlu pohledu, protože moji rodiče se také kdysi rozvedli a já jako jejich dítě jsem byla svědkem mnohých nepříznivých vlivů a okolností. Začalo mne tedy zajímat, zda existuje nějaké řešení rozvodové situace, které by utrpení dětí úplně zamezilo nebo je alespoň zmírnilo a v čem by mohlo toto řešení spočívat.

Diplomová práce bude včleněna do regionu Jihomoravského kraje, kde jsem já vyrůstala a mám zde i svoji rodinu.

Mnoho rodičů totiž věří obecně rozšířené domněnce, že děti jsou odolné a že se mohou lehce otřepat z jakékoliv krize, včetně rozvodu. Ale není tomu tak. Je však známo, že oběti traumatu mohou někdy fungovat zcela dobře v oblastech, které nemají s jejich traumatem žádnou spojitost.

Cílem je charakteristika problematiky rozvodových situací, problematiky důsledků porozvodové situace a s tím související strategie chování dětí v České republice obecně, ale také popsání prevence těchto situací souvisejících s rozvodem rodičů.

Především jde však o jakési vytvoření pozitivní prvotní pozice, kterou bych mohla uplatnit například pro nějaké pozdější práce či studie podobné problematiky, protože je toto téma dle mého názoru v dnešní uspěchané době velice aktuální a důležité a je také naprosto nutné se jím zabývat, proto popsání problematiky a její pochopení, zjištění aktuálních stavů a možností nápravy, je jen jedna část celé problematiky. Zde bych ráda docílila jakéhosi ucelení a pomoci také i trochu svou studií v tomto boji.

Při psaní této práce se budu opírat zejména o odborné knihy autorů S. Fischera, J. Škody, O. Matouška, H. Pazlarové a v neposlední řadě z informačních zdrojů institucí Jihomoravského kraje a dalších.

Základní metodou zpracování je metoda dotazníku, jehož cílem bude převážně vystihnout tuto danou problematiku v rámci dotazovaných dětí a shrnutí konečných výsledků do jakéhosi uspořádaného celku.

1. Pojem rodina, její význam v dnešní společnosti

Vymezit jednoznačně pojem rodina, je opravdu těžká věc. Záleží na druhu definice, zda se jedná o právní, psychologickou anebo sociologickou. Každý z těchto vědních oborů se rodinou zabývá z různých hledisek. V psychologickém slovníku jsem našla pod pojmem rodina „společenská skupina spojená manželstvím či pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí“ Nalezla jsem také další definice, ale tato je pravděpodobně nejsrozumitelnější.

Pojem rodina není proto jednoznačně definovatelný. Dodnes používané definice opírající se o příbuzenství, které vznikne sňatkem nebo narozením vlastních dětí, jsou již příliš úzké.¹

Psychologické charakteristiky rodiny:

Rodina je skupina, která svým členům zejména poskytuje:

- ❖ vzájemnou podporu,
- ❖ zajištění životních potřeb,
- ❖ ochraňující prostředí (sociální a hmotné),
- ❖ bezvýhradnou akceptaci jejich lidské existence,
- ❖ východisko a zprostředkující článek při pronikání do společenského prostředí.

Nicméně velkou konkurentkou rodiny se stala práce. Díky elektronickým médiím může zpětně rodinu kolonizovat. Místo výkonu práce se od domácího soukromí u dělníků a příslušníků středních stavů sice oddělilo na začátku industriální doby, v současnosti je možné práci zprostředkovanou elektronickými médii vykonávat všude, včetně domova.

Rodina je tedy jakási základní jednotka každé lidské společnosti, primární sociální skupina, která reprodukuje člověka jako živočicha, pomáhá mu při procesu vrůstání do kultury a velice důležité je ale také prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Zejména z hlediska osobností rodičů.

¹ Internetová stránka: www.rodina.cz

Rodiče jsou totiž hlavní determinující složka v procesu socializace dítěte. Společnost dítěti sice umí vytvořit vnější podmínky pro jeho vývoj, ale již nemůže dítě vychovávat nebo jiným způsobem jakkoli ovlivnit. Pokud není dítě samozřejmě v ústavní péči. Na výchově i na socializaci se musí nutně podílet jen konkrétní člověk, ať už rodič nebo příbuzný či člověk, který je společností určen, pokud dítě rodiče z nějakého důvodu nemá. Rodiče, v nejlepším případě otec i matka, jsou dvě bytosti, na které připadá přirozený úkol, tzn. připravit dítě na život ve společnosti, ve které již žijí oni.

Dát mu také vše potřebné proto, aby mohl dokázat vycházet s vrstevníky, aby se chopil svých sociálních rolí v budoucnosti, aby uznával autoritu, aby si dokázal najít vhodné zaměstnání, vychovat své děti atp. Osobnost člověka lze tedy přirovnat k alchymii, to znamená, že se v něm také mísí známé chemické sloučeniny s těmi neznámými a výsledek je téměř vždy nejistý. A právě v tomto je to kouzlo života.

Vše, co člověka již potkalo, potkává právě teď a potkávat bude i v budoucnu, ho utváří a chce-li tedy žít ve společnosti a být jejím členem – musí respektovat určitá pravidla.

Je to prakticky první malá společnost, v jejímž životě probíhají hospodářské, biologické, psychologické, morální a právní procesy a kterou dítě hned po narození má kolem sebe. V jejím kruhu se začíná učit základním dovednostem, sleduje dění kolem sebe a získává určité návyky v chování.

Podle sociologické definice je rodina skupina osob, případně více skupin osob, navzájem spjatých pokrevními svazky, manželstvím nebo srovnatelným právním vztahem či adopcí, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí.

Existuje několik variant k uspořádání rodiny. Základní „jádrovou“ rodinu tvoří muž a žena a jejich děti, zatímco rozšířená rodina zahrnuje prarodiče, tety, strýce a bratrance.²

Formuje charakter a v neposlední řadě i rozvíjí svoji osobnost. I když je každá rodina jiná, všechny až do té poslední předává dítěti jakýsi určitý náhled na svět, dění v něm apod. Ideální rodinné prostředí by mělo navozovat pocity klidu a bezpečí. Tento stav však v reálu není až tak trvalý, vzájemné soužití přináší s sebou obvykle pocit nervozity, hněvu a stresu.

² Internetová stránka: www.mojerodina.cz

Soužití v rodině s sebou ale také přináší ustupování ostatním na úkor potlačení svých zájmů a také přizpůsobování se druhým. Zdravá a funkční rodina je tedy postavená na základech tolerance, důvěře, lásky, úctě a vzájemné podpoře. V současnosti ale model tradiční rodiny postupně upadá a v našem typu společnosti by bylo tedy přiměřenější než o rodině jako takové, mluvit o rodinném soužití lidí. Jádrem tohoto soužití, pokud spolu dospělí žijí, je citová vazba mezi nimi. Dospělí partneři mohou být opačného i stejného pohlaví.

Tato stále bedlivě sledovaná a prověřovaná vazba – v níž má významnou roli sexualita antikoncepčními technikami osvobozená od své reprodukční funkce – je sice podporována ustálenými způsoby komunikace a ritualizovanými událostmi, nicméně nedokáže odolat negativní emocionální bilanci jednoho z partnerů. Sňatek, a to ani církevní sňatek, nepředstavuje dostatečnou garanci trvalosti soužití.

Existují rodinná soužití, v nichž žije jeden dospělý s dítětem nebo s dětmi. Zde je poutem jen rodičovství. Rodičovské pouto je možné pokládat za a priori významnější než partnerství. Biologické rodičovství nejde zrušit, je na rozdíl od partnerského pouta definitivní. I když je možné rodičovská práva předat jiné osobě souhlasem s adopcí a do jisté míry i souhlasem s osvojením dítěte jinou osobou.

Rodičovská práva jsou de facto limitována i v situaci, kdy se dítě dostane do péče ústavního zařízení. Když lidé spolu sdílejí bydliště, bylo by možné užívat i v tomto případě pojem rodinná domácnost.

Česká demografie však tento pojem vyhrazuje pouze pro domácnosti, v nichž žijí páry dospělých lidí opačného pohlaví. Tradiční pojem rodina nutně dostává široký a neostrý význam.

V současnosti totiž v zemích patřících do naší civilizace souběžně existuje množství forem rodinného soužití zahrnující všechny myslitelné kombinace biologického příbuzenství, legalizovaných i nelegalizovaných vztahů mezi dospělými i mezi dospělými a dětmi či mezi samotnými dětmi.

1.1 Historie rodiny

V mladší době kamenné se již objevuje člověk srovnatelný s dnešním typem. Z archeologických nálezů vyplývá, že člověk v pravěku žil ve skupině a je velice pravděpodobné, že ve skupině pokrevní.

Tito lidé se živili především lovem. Rodina je nejmenší jednotkou společenské organizace. Předpokládá se, že toto uskupení existuje již od pravěku. Rodiny v tomto období nebyly moc rozvětvené, protože se obvykle stěhovaly vždy za obživou a zatímco muži šli v popředí a loví, ženy naopak nosily nejen děti, ale i majetek. Kolem roku 8 000 př. n. l., kdy přišla neolitická revoluce, zapříčinila, že rodiny se mohly začít usazovat a být v jednom místě díky více příznivému klimatu. Počet dětí v rodinách začal postupně stoupat a tím rovněž počet obyvatel na určité území.

Rodina ve starověkém Římě

Římané si velice vážili instituce rodiny, dokonce sestavovali kolem roku 450 př. n. l. jakýsi právní kodex a rodina se tak mohla stát základní jednotkou společnosti. Římské právo tehdy rozlišovalo dva druhy sňatku. Přísný a volný. V přísném sňatku přecházela nevěsta z péče otcovy do péče manželovy. Ve volném pak nevěsta zůstávala v péči otcově. Přísný sňatek byl uzavřen buď tím, že nevěsta a ženich snědli svatební koláček v přítomnosti kněží nebo spolu rok žili či si ženich nevěstu „symbolicky“ koupil.

Při pozdějším nástupu císařství zanikají staré tradiční formy uzavírání manželství a mužům z nejvyšších společenských vrstev bylo nakázáno uzavřít manželství. Zákony také zvýhodňovaly rodiny s více dětmi, protože instituce rodiny se v této době dostává do krize a tyto zákony jí měly pomoci se z ní rychle dostat. Existoval také zákon zakazující cizoložství.

Rodina ve středověku

Tato rodina byla patriarchální. Významní muži mohli mít více žen. U východních Slovanů můžeme nalézt také případy, kdy žena žila s více muži, převážně bratry. Sňatek se mohl uskutečnit tak, že muž si vzal ženu v zastoupení jeho otce. V tomto případě nemusel být přítomen na své vlastní svatbě.

Křesťanství tehdy bojovalo proti mnohoženství, sňatky domlouvali zpravidla otcové nevěst a dostávali také za děvče dar k svatbě.

Velmi trestáno bylo cizoložství s vdanou ženou, mnohokrát i smrtí, věrnost byla totiž posvátná. Církev tedy kladla důraz na to, že otcové neměli ponižovat své děti a tyto děti měly také ve všem rodiče poslouchat.

Rodina se musela orientovat na Boha, na obdělávání půdy, pěstování dobytka a provoz řemesla. Musí v ní převládat převážně vzájemná úcta. Děti se na své budoucí povolání měly připravit v rodině, kde jsou cenné zkušenosti. Za běžné se tehdy považovalo soužití tří a více rodin. Rodiny na venkově jsou naopak ještě větší než městské. Na venkově se také muži ženili brzy, aby mohli přivést do rodiny další pracovní síly.

Děti měly tehdy také velmi krátké dětství, cca do osmi let, poté již začínaly pomáhat svým rodičům při práci.

Novověká rodina

Některé evropské prameny hovoří v souvislosti s touto dobou o nezájmu o rodinu. V těchto časech přišly revoluce a s nimi také boje za práva a rovnost občanů. Vzniká Hnutí za ženskou emancipaci. Nejprve formovalo cíle a myšlenky ve Francii, později i v Anglii. V roce 1791 vzniká feminismus, ženy se chtějí rovnat mužům. Patriarchální rodina se postupně rozpadá.

V roce 1792 byl uzákoněn rozvod, žena tím byla ekonomicky zvýhodněna a všichni její synové po sedmém roce života zůstávali dál ve výchově otce. Později přišla industrializace a tím se také pracovní náplň rodin pozvolna přesouvala z rodin do továrny. Dále přišlo také zavedení povinné školní docházky a děti tak většinu času nebyly doma a tudíž nemohly pomáhat rodičům. Co se týkalo sňatku, o tom si již rozhodovali snoubenci sami a nemusel to být příkaz nebo přání rodičů. Muž navíc přestával být jediným živitelem celé rodiny a rodina tedy ztratila jakýsi pevný společenský statut.³

³ Internetová stránka: www.czso.cz

1.2 Úplná rodina a manželství

Co je vlastně manželství? Uzavírá se sice svobodnou lidskou úmluvou, ale je to víc než jen smlouva. Smlouva je výpočet, jde tu o měřitelné veličiny, o službu a protislužbu, o zajištění jednoho před druhým a o vyloučení rizika, každý tu hledá svůj prospěch.

Tohle všechno se jen stěží hodí na úmluvu manželství. Zde už totiž nejde jen o kalkulaci a vlastní zisk, ale právě o to, že jeden se kvůli druhému tzv. vydává, že se mu nějak daruje. Při uzavírání manželství se neříká „ano“ jen člověku, jak právě v tomto okamžiku stojí před druhým, ale toto „ano“ se mu dává předem na celý zbytek života.

Často je to i padesát let a více. Ovšem za takovou dobu se druhý může změnit. To vše není jen rozumné ve smyslu smlouvy, takovéto rozhodnutí je schopna jen opravdová láska.⁴

Definice podle § 1 zákona o rodině – manželství je trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem. Cílem svazku je založení rodiny a řádná výchova dětí. Lze ho provést jen se souhlasem muže i ženy, kteří do svazku vstupují před pověřeným orgánem (matrika, církev).

Tento typ svazku je uznávaný v každé společnosti a téměř ve všech kulturách přináší povinnosti týkající se výchovy dětí, společného spravování majetku, sexu, i postavení ve společnosti.

Jak dosáhnout úspěšného manželství? Málokteré rozhodnutí ovlivní náš život hlouběji než vstup do manželství. A přece lidé uzavírají sňatek bez jakékoli přípravy, jež by mohla napomoci, aby jejich soužití bylo šťastné.⁵

Poté se jejich sny o šťastném životě hroutí v reálném světě špinavého nádobí, nezaplacených účtů, náročných zaměstnání a plačících batolat. Domnívám se, že lidé by se vyhnuli spoustě trápení a nedorozumění, kdyby věnovali o něco více času důkladné přípravě na manželství.

⁴ Internetová stránka: www.manzelstvi.cz

⁵ Chapman, G., *Kéž bych byl býval věděl*, s. 102.

Manželství lze rozdělit na monogamické – jedná se o svazek jedné ženy a jednoho muže. Dále polygamické – lze rozdělit na polygynické – pokud jeden muž je ženatý s více ženami a polyandrické – tzn. žena je vdaná za více mužů. V České republice nesmějí manželství uzavírat osoby mladší osmnáct let.

S povolením soudu je to povoleno od šestnácti let, dnes je to ale opravdu výjimečné. Snoubenci musí být oba soudem uznáni jako duševně i tělesně vyspělí.

Dále nesmějí uzavírat sňatek osoby v příbuzenském vztahu, osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům, osoby s duševními poruchami a osoby, které nejsou svobodné.

Za neplatné lze považovat manželství, ke kterému byl jeden ze snoubenců donucen, nebo došlo k podvodu, který se týká totožnosti.

Církevní sňatek

Lze v České republice uzavřít před jednou z jednadvaceti registrovaných náboženských společností. Osobu, která je pověřena uzavíráním svazků, vybírá společnost sama. Snoubenci však musí získat povolení od matričního úřadu a musí dodržet určité podmínky pro uzavření platného manželství.

Provedení samotného obřadu je pak dáno pravidly církve a alespoň jeden z manželů by měl být pokřtěn. Musí zde být také přítomni dva svědci.

Občanský sňatek

snoubenci učiní prohlášení o uzavření manželství před starostou, místostarostou či pověřeným členem zastupitelstva obce, městské části hlavního města Prahy, městských odvodů či městských částí územně členěných statutárních měst, které jsou matričním úřadem.

Zpravidla se manželství uzavírá na místě, určeném obecním úřadem. S povolením matriky jej pak lze uzavřít kdekoliv. Mělo by se ale v každém případě jednat o místo, které je vhodné. Přítomni musí být oba snoubenci a minimálně dva svědci.⁶

⁶ Internetová stránka: www.socioweb.cz

1.3 Funkce rodiny v dnešní společnosti

Mezi základní funkce patří funkce ekonomická, reprodukční, socializační, výchovná a ochranná. Předpokladem pro vznik rodiny je dospělost a vzájemná láska partnerů. Pod pojmem rodina si lze představit pouze matku, otce a minimálně jedno dítě. Pokud si lidé přivedou do nového vztahu dítě, které mají s někým jiným, jedná se o pseudo rodinu. Tyto rodiny mohou pak fungovat velice dobře, přestože děti nevlastního rodiče málokdy nazývají „mámou“ či „tátou“.

Problém může nastat, nedojde-li k úplnému sjednocení rodiny – rodič stále rozlišuje svoje a nevlastní děti. Pojem neúplná rodina značí jednoho rodiče s dětmi. V dnešní době stojí v čele těchto rodin prakticky v 88% žena.

V praktickém životě je tedy zcela jedno, zda žijeme v úplné, neúplné či pseudo rodině. Nejdůležitější je, abychom jí za svoji rodinu vážně považovali a cítili se v ní dobře.

Až do 18. století byla rodina v Evropě společenstvím, které své členy zajistila ekonomicky, poskytovalo jim vzdělání a péči v době nemoci či ve stáří.

Rodina byla natolik samozřejmým prostředím, že se o ní nevedl téměř žádný významnější diskurs. Současně bylo téměř nemožné mimo společenství rodiny přežít. Neženatí muži a neprovdané ženy žili v rodinách jako strýčkové a tety. Kdo v rodině nežil, byl člověkem nepříslušným, jak říkal středověk, takže měl blízko k postavení na okraji společnosti.

Původní komplex funkcí rodiny se tenčí – některé z nich postupně slábnou, i když úplně nezmizí, od konce 19. století v Evropě některé z jejích tradičních funkcí začal přebírat vznikající sociální stát. V současnosti má v západní civilizaci rodina zejména funkce typu podporování socializace, vychovávání dětí, vztahovou podporu dospělých lidí a ekonomickou podporu všech členů. V obou prvních funkcích patrně nebude rodina zastupitelná nikdy. Od starověku až do současnosti bylo podniknuto mnoho pokusů vychovávat děti v jiném než v rodinném prostředí, tyto pokusy však ukázaly nenahraditelnost rodiny. Nepříznivé účinky ústavní péče na děti popisuje odborná literatura už zhruba 60 let pod názvem *Psychická deprivace*.⁷

⁷ Langmeier, J., Matějček, Z., *Psychická deprivace v dětství*, s. 180.

Dlouhodobá studie byla zahájena v šedesátých letech 20. století a v současnosti již obsáhla dvě generace: jedna ze sledovaných skupin – děti vychovávané v ústavech – má ve všech sledovaných znacích sociálního fungování horší výsledky než skupiny srovnávací.

Současné zahraniční práce, které se opírají o sledování mozkových funkcí moderními zobrazovacími metodami, ukazují, že dětem vyrůstajícím v deprivacním prostředí funguje mozek jinak než dětem vyrůstajícím v rodinách. Jejich mozek je méně aktivní a v některých oblastech – zejména v temporální části mozkové kůry – ve srovnání a dětmi vychovávanými v rodinách doslova zakrňuje.

Děti vyrůstající v ústavech mají špatnou schopnost vcítit se do druhých lidí, neorientují se dobře v interpersonálních vztazích, často neumějí řešit konflikty bez agresivity, mají nízké sebehodnocení, hůře se orientují v morálních normách a v hodnotových dilematech.

Proto jsou kandidáty na všechny myslitelné způsoby sociálního selhání, od závislosti na návykových látkách, přes kriminalitu, prostituci, neschopnost dosáhnout vyšších úrovní vzdělání, uplatnit se dobře na trhu práce, založit si funkční vlastní rodinu, až po horší tělesné i duševní zdraví a celkově nižší kvalitu života.

Čím je dítě mladší, tím jsou tyto nepříznivé účinky dlouhodobého pobytu v ústavním prostředí silnější. Již tři měsíce strávené v ústavním prostředí představují pro malé děti trauma s dlouhodobými následky.

Také život bez partnera během dospělosti se v tzv. rozvinutějších zemích stává stále častěji znepokojivějším úkazem. Souvisí nepochybně i se stoupajícím počtem starých lidí v populaci. V nejstarších věkových kategoriích osamělých lidí jde převážně o ženy.

Ty o svého manžela či partnera, pokud ho měly, přicházejí nejčastěji jeho smrtí, ale také rozvodem, popř. rozchodem. Život bez partnera u mladších lidí souvisí také s rozvody a rozchody, které vyvolají období osamělosti u jednoho nebo u obou dřívějších partnerů. Někteří z nich již dalšího partnera nedokážou najít, nebo ho ani nehledají. Ve velkých městech stoupá počet osob, které ani ve středním věku nevstupují do trvalejšího partnerského či manželského svazku. Osobní svoboda je pro ně vyšší hodnotou než dlouhodobé vztahové vazby. Nemusí to však platit pro celou dobu jejich života.

Komplexnější a dlouhodobější hodnocení kvality jejich života, měřené jinými kritérii než mírou osobní svobody, ukazuje deficity: osaměle žijící mají horší úroveň psychického i tělesného zdraví a kratší život. Potvrzuje se tím, že člověk potřebuje žít v pospolitosti. Přednostní formou této pospolitosti je pro děti i dospělé rodina.

Mezi základní funkce rodiny patří:

ekonomicko-zabezpečovací funkce – tato funkce se vztahuje nejen na děti, ale i na všechny ostatní členy rodiny. Dříve byla velmi důležitá její výrobní složka. V současné době je rodina již zcela závislá na výrobní činnosti společnosti a je také spíše spotřební jednotkou. Udržuje si ale stále jakési prvky „výroby“, za něž můžeme pokládat vnitřní činnost domácnosti, jako je například vaření nebo běžný úklid.⁸

V moderní společnosti s pozitivním přístupem ke vzdělání a s větší sociální mobilitou, byl vliv předávání ekonomického kapitálu zeslaben. Rodina však, ale stále zůstává základním stavebním kamenem sociální nerovnosti, což se projevuje například růzností péče o dítě,⁹

reprodukční funkce – tato funkce zajišťuje reprodukci lidské populace. Ne vždy však musí být nutně spjata přímo s rodinou, je ale zřejmé, že nejde jen o fakt přivést na svět dítě, ale i zajistit mu potřebné podmínky pro život a jeho další vývoj,

emocionální funkce – poskytování citového zázemí, jistoty, pocitu bezpečí rodinným členům. Při dlouhodobém neuspokojování potřeby lásky, uznání a pozornosti ze strany rodičů vůči dětem, může docházet k psychické deprivaci. Ta se pak může projevovat v destruktivním chování vůči hodnotově odlišnému, slabé vůli dítěte nebo neschopnosti spolupráce,

socializační a výchovná funkce – jde o opravdový zájem o dítě, o umožnění mu rozvíjet své schopnosti, o jeho výchovu a připravenost pro samostatný vstup do společnosti.

⁸ Možný, I., *Rodina a společnost*, s. 296.

⁹ Giddens, A., *Sociologie*, s. 328.

1.4 Práva a povinnosti manželů, výchova dítěte v rodině

Muž a žena mají v manželství stejná práva a povinnosti. Je to například věrnost, vzájemná pomoc, zastupování mezi manžely, uspokojování potřeb rodiny (péče o domácnost a děti, finanční situace), vytváření zdravého rodinného prostředí, společná péče o děti, žít společně včetně citového soužití, rozhodování společně o rodinných záležitostech, respektování vzájemné důstojnosti.

Plnění těchto povinností nelze vynutit, i když jsou uvedeny v zákoně o rodině. Až pokud jeden z manželů podá žádost o rozvod (či zda se objeví například domácí násilí), může být projednáváno, jestli nedošlo k jejich porušení. Procento, kterým se každý z partnerů musí finančně podílet na chodu domácnosti, není závazně dáno. Pokud by ale docházelo k extrémnímu nepoměru, lze se obrátit na soud.¹⁰

Kdo jsou vlastně děti současnosti? Je to nová generace, jež je nepopíratelně mnohem vyvinutější, než všechny předešlé a která přišla na náš svět se zcela mimořádnými dary. Děti současnosti nám přinášejí možnost mimořádných evolučních změn, protože mají zvláštní poslání poučit nás o širší realitě.¹¹

Výchova dětí je proces věčný, který se opakuje a odehrává každodenně. Proto existuje mnoho situací a dialogů, které zažívají téměř všichni, ale které mnohdy všichni neumí dobře řešit.¹²

Jednotlivé kultury se vyznačují rozmanitými přístupy k výchově dětí. Postupy v jedné kultuře běžně používané při výchově dětí mohou být v jiné kultuře pojímány jako nehumánní. Při hodnocení toho, jak rodina vychovává dítě, je třeba přihlížet ke kulturním zvyklostem. Nevhodné zacházení s dětmi je nesporně kulturně podmíněný jev. Velice důležitý je také význam prvních tří let dětského života.

V této době se mohou vyskytnout některá úskalí, která mohou mít vliv na vývoj dítěte. Rodiče by se jim mohli vyhnout, budou-li se chovat přiměřeně.

10 Francová, M., Dvořáková, J., *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*, s. 43.

11 Loseyová, M. B., *Děti současnosti*, s. 115.

12 Reichlin, G., Winkler, C., *Výchova dětí*, s. 120.

Jedná se zejména o:

přetěžování dětské mysli a strach dítěte před selháním – na malé dítě kladnou dospělí neúměrné nároky, například herními programy k podpoře matematiky, cizích jazyků apod., dítěti pak nezbyvá dost volného prostoru pro vlastní zvědavost,

nadměrná péče - rodiče dítě chrání, aby se nemuselo příliš namáhat, například při lezení na žebřík nebo při kontaktu s jiným dítětem,

přehnaná přísnost – dítě je za své vztekání a pokusy vzepřít se trestáno tak, že si ho rodiče nevšímají, odpírají mu svou laskavost nebo ho za trest zavírají,

přílišná povolnost – dítěti se nekladou vůbec žádné hranice,

nejednoznačné chování (ambivalence) – rodiče neumějí své akce vyjádřit jasně, nejsou schopni vyslovit jasné, spolehlivé „ne“. „Střílejí od boku“, a tím dítě znejišťují. Takové jednání způsobí, že dítě je nervózní nebo také zlostné.

Představme si jen ty následky pro dítě. Můžeme je například zaznamenat v našem okolí. Třeba mladiství, kteří stále mění učební obory, protože je tam práce nebaví, nebo mladiství, kteří se opíjejí do bezvědomí. Individuální vedení dítěte osobami, které jsou pro něj nejdůležitější, má během prvních tří let života rozhodující význam pro jeho další osudy.

Optimálními průvodci jsou bezesporu matka a otec, protože nikdo jiný není schopen dítě tak hluboce milovat a tak odpovědně ho připravovat na budoucnost, jako rodiče. Pokud chybí otec, může jeho úlohu převzít dědeček nebo babička, za určitých opatření samozřejmě také denní opatrovnice, která má zastupovat oba rodiče, tedy má také otcovskou roli. Měla by to být v každém případě osoba, k níž má dítě vztah a která si s matkou dobře rozumí.

Také otec, který sám pečuje o dítě, se samozřejmě musí postarat, aby dítě poznalo mateřství, například skrze babičku, sestru, tetu apod. To je velmi důležité, protože v této době se vytvářejí mozkové funkce. V mozkovém kmeni bezprostředně sídlí neurofyzilogický základ myšlení a lidství. Je to (při vývoji) nejstarší část mozku, s níž

dítě přichází na svět. Zde se zakotvují smyslové vjemy a s tím je spojeno hospodaření s hormony a city, stejně jako schopnost vcítit se do druhého člověka.

To, co je zde zakořeněno, roste, kvete a nese plody po celý život. Na základě důvěry k rodičům je dítě schopno vybudovat si svou sebedůvěru, svěřovat se později také druhým lidem a opět darovat důvěru druhým.

Pokud se dítěti poštěstí, že je pevně vázáno na matku a otce, může se od nich postupně odloučit. Svou zdravou schopnost vazby může přenést na přátele.

Jestliže se dítě naučilo neunikat před střety a konflikty, ale naučilo se je zvládat, umí tuto důležitou sociální kompetenci později přenášet také na vlastního partnera a do výchovy vlastních dětí. Na dobré výživě citové půdy v raném dětství závisí veškerý pozdější rozvoj osobnosti dítěte a jeho lidskosti.

Význam toho, že dítě provázejí rodiče, je tedy jednoznačný. S nimi se cítí biologicky pevně spojeno a v bezpečí. V této prapůvodní důvěře je ochotno nechat se jimi ovlivňovat, těšit, povzbuzovat. Nechat se nakazit jejich nadšením.

Rodiče mu také ukážou cestu k poznání přirozeného zákona polarity. Pod jejich ochranou poznává hranice mezi „ano“ a „ne“, mezi radostí a hněvem a ty prožívá citově. S nimi se učí ústní komunikaci a položí první základní kámen pro vlastní vůli a vlastní identitu. Může svobodně rozvíjet svou zvědavost, protože může riskovat chybu.

Těší se totiž bezpodmínečně lásce rodičů. Tato láska trvá i tehdy, když se dítě vědomě proviní proti pravidlům, a tím se vlastně dopustí velké chyby.

Stále znovu se mu stává, zvláště během fáze vzdoru, že upadne do afektivního chaosu, pokud se mu hranice mezi jeho chtěním a jeho skutečnými schopnostmi zdají nesnesitelné.

Tady pro dítě není dobré, dokonce mu spíš škodí, když to lidé, kteří jsou pro ně nejdůležitější, jednoduše přehlédnou, jako by se nic nestalo, nebo mu dají pohlavek, křičí na ně, nebo ho potrestají tím, že s ním nechtějí nějakou dobu jednat.

Mnohem spíš mu udělá dobře, když spočine v rodičovské náruči, neboť tady má možnost vyjádřit svou stísněnost, vykřičet zlost a vyplakat smutek. Právě tak vnímá

vnitřní pocity svého protějšku, vytuší sílu svého vzdoru a může se těšit z lásky. Zde může načerpat novou sílu pro své další objevitelské cesty.

Toto individuální doprovázení předpokládá vedle empatie, důslednosti a funkční spolupráce blízkých osob také velmi mnoho společného času: času na mazlení, hru, pozorování, času pro pochvalu, údiv, času k vytváření správného vzoru, času k podchycení výbuchu vzdoru, času na přeměnu bouře zlosti v lásku, na vyprávění o společných zážitcích.

Odepřít dítěti společný čas je totiž skutečně vážná chyba. Důležité je také vyznávat a učit dítě porozumět základním hodnotám, které si dítě osvojí tím hlouběji, čím důsledněji mu každá z blízkých osob ukáže svou reakci a čím jednotněji ve vzájemném souladu všechny blízké osoby tyto základní hodnoty představují.

Snažit se jejich výchovou přivést dítě k samostatnosti a nezávislosti. Dítě tak do společných hodnot vrůstá.¹³

Když si daná etická měřítko osvojí a vytvoří z nich vlastní citlivé svědomí, uvědomí si také vlastní chyby, aniž by muselo docházet ke konfrontaci s druhými lidmi.

Během dalšího vývoje se ovšem stanou dětské tvůrčí objevy stále náročnějšími a chápání sociálních souvislostí stále komplexnějšími.

Zásadně si však dítě udrží po celý život ta měřítko pro dobro a zlo, která mu rodiče v nejranějším věku života vštíplili, stejně jako emocionální základ, v němž jsou zakotvena.

¹³ Možný, I., *Rodina a společnost*, s. 234.

1.5 Rodičovství, rodičovské chování

V anglosaských zemích používaný pojem „parenting“ není zcela shodný s českým výrazem rodičovství. Parenting zahrnuje všechny typy chování rodiče vůči dítěti, včetně péče a výchovy, které mají na dítě vliv. V německy mluvících zemích se v odborné literatuře nejběžněji užívá výraz „elterliche Sorge“ pro přímou péči a výchovu.

Dobré rodičovství má být milující, pečující, bezpečné, stálé, ochraňující a podpůrné. Je úhelným kamenem zdravého vývoje dítěte. Pojmem biologická rodina se obvykle myslí rodina, v níž je alespoň jeden z rodičů biologickým rodičem dítěte.

Psychologické rodičovství je buď spojeno s biologickým rodičovstvím, nebo vznikne tak, že biologicky nepříbuzný dospělý pečuje o dítě.

Biologická příbuznost mezi dítětem a pečujícím rodičem je výhodou, neboť dává naději na dostatečnou angažovanost obou stran ve vzájemném vztahu a současně představuje „ochranný faktor“, chránící dítě před ohrožujícím chováním dospělého.

Poškozujícího chování se častěji dopouštějí ti členové rodiny, kteří s dětmi nemají společné geny.

Rodičovské chování má instinktivní, vrozenou bázi. Instinktivní rodičovské chování modifikuje svými vlivy kultura, ne však masivně. Rodičovského chování jsou schopny děti zhruba od devíti let.

Projevem instinktivního rodičovského chování je například zvláštní řeč dospělého na kojence – je zhruba čtyřikrát pomalejší, má jinou intonaci než řeč mezi dospělými, obsahuje časté opakování a dávání smyslu slabikám vysloveným dítětem. Rodičovské chování je spojeno s dětskou zkušeností rodiče.

U řady lidí je rovněž závislé na bilanci v partnerském vztahu, ale je třeba ho posouvat odděleně.

Tzv. výchovné předpoklady rodičů jsou zformulovány do jednotlivých kritérií. Soubor těchto kritérií má sloužit při posuzování toho, komu z rodičů má být svěřeno dítě do péče po rozvodu.

Kritéria mohou být například osobnost rodiče, jeho zralost, stabilita, odolnost proti stresu, vztah rodiče k dítěti, tzn. síla vazby, citlivost na potřeby dítěte, znalost dítěte, mravní úroveň rodiče, to je chování během rozvodu, způsob řešení konfliktů, ohled na právo dítěte stýkat se s druhým rodičem, vztah dítěte k rodiči.

Dále je to například kvalita a intenzita vazby na rodiče, způsobilost rodiče sloužit jako vzor pro vytvoření role dospělého muže, resp. ženy, úroveň vzdělání a inteligence rodičů, šíře a dostupnost rodinného zázemí rodiče, možnost rodiče zachovat dítěti stálé prostředí a ekonomická situace rodiče.

Důležitý je zde také vztah a komunikace mezi rodiči a dětmi od nejtějšiho věku až po školáky.¹⁴

Komunikace znamená pro rodiče radost, prožitek společně stráveného času, větší poznání svého dítěte. Jsou to chvíle a příležitost k vysvětlení, objasnění věcí a nedorozumění.

Díky vzájemné komunikaci se rodiče a děti lépe navzájem chápou. I komunikace však musí mít určitá pravidla, kterých by se měli držet rodiče i děti.¹⁵

„Každý se svým vlastním způsobem snaží být dobrým rodičem, avšak i přes tuto zřejmou dobrou vůli realita dříve či později vyvrátí sen o dokonalosti a ukáže Vám, že původní výchovné metody nebyly ty nejsprávnější.“ Petitcollin, Ch. Jak správně komunikovat se svým dítětem. Praha: Pierot, 2009 ISBN 978-80-7353-142-3

¹⁴ Petitcollin, Ch., *Jak správně komunikovat se svým dítětem*, s. 57.

¹⁵ Špaňhelová, I., *Komunikace mezi rodičem a dítětem*, s. 81.

1.6 Rodičovství v kontextu vývoje společnosti

Jste-li rodičem, znáte jistě ten pocit, že problémy, které jsou před Vámi, jsou nepřekonatelné. Snažíte se vychovat děti tak, aby byly přemýšlivé, ohleduplné a nevinné, ale populární kultura je štve proti Vám. Občas se Vám zdá, že škola není institucí, která děti vyučuje, ale spíše tržištěm, které jim prodává vulgární jazyk, neurvalé chování nebo což je mnohem horší, drogy a pohlavně přenosné choroby. Jak tedy vychovat šťastné a sebevědomé dítě s těmito ne příliš příznivými aspekty?

Někteří rodiče to prostě umějí. Ať už je situace jakkoli obtížná, vždy vědí, co udělat a říct. Mají zdánlivě instinktivní schopnosti vychovat ze svých dětí vyrovnané, šťastné a sebevědomé lidi. Znají snad něco jiného než ostatní?

A mohou se to naučit i ostatní rodiče? Mohou se o to alespoň pokusit a snažit se pomoci svým dětem v budování dobrých vztahů mezi sebou, těšit se navzájem ze života, respektovat ostatní, být slušnými i přemýšlivými lidmi a také stát si za tím, čemu sami věří. Otevrou se tak hranice zatím skryté, výhody rodičovství a děti se tak stanou vším, čím můžou být. Na světě není nic důležitějšího než být dobrým rodičem.¹⁶

Sami žijete celé dny hekticky a ve stresu a bojíte se, že své děti zanedbáváte. A občas si třeba říkáte, že se nemáte kam obrátit o pomoc. Výchova dítěte by měla být především radost, nikoli nerovná bitva, která ve Vás vyvolává pocit zmaru a dožene až k slzám.¹⁷

V České republice se v současnosti rodí třetina dětí mimo manželský svazek, z toho polovina osamělým matkám. Matka, která pečuje o dítě sama, je pro ně, bezpochyby křehčí oporou, než jakou představuje harmonicky spolupracující pár rodičů, či dokonce kooperující širší rodina. Kromě slábnutí tradičního modelu rodiny, jako zázemí dítěte pro start do života, je dalším znepokojivým trendem (zejména ve většině evropských zemí) nízká fertilita. Počty starých v populaci těchto zemí strmě narůstají, kdežto počty narozených dětí už v nich nestačí populaci reprodukovat. Náš stát mezi tyto země patří i přes krátkodobý a končící „baby boom“.

¹⁶ Matoušek, O., Pazlarová, H., *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*, s. 52.
¹⁷ Hagelinová, R., *30 rad na 30 dnů, jak zachránit rodinu*, s. 125.

Jednou z bariér příznivějšího populačního vývoje je v současnosti zejména v západní Evropě hojně diskutované dilema mezi pracovní dráhou a péčí o dítě u mladých žen. V první řadě je to otázka pracovního úvazku. Pro mnohé ženy bývá standardních 8 hodin/5 dní v týdnu vysilujících či prostě nezajímavých. Přednost dávají moderním formám šitým na míru. Pružné pracovní době, zkrácenému úvazku či částečnému úvazku, případně práci na dálku apod.

Další mimořádně důležitý faktor představuje dostupnost, kvalita a dosažitelnost pečovatelských služeb a zařízení péče o děti.¹⁸

V těchto potřebách ženám nevyhází dostatečně vstříc ani Česká republika, ani další evropské země. Udržuje se tak diskriminace žen na trhu práce. Připomíná také, že k opravdové rovnosti je třeba mužům dát stejnou příležitost pečovat o děti jako ženám.

Tzv. mateřská a otcovská „dovolená“ by měla být státem poskytována za stejných podmínek. I když jsme si samozřejmě vědomi toho, že v pozadí problému je staletá tradice stereotypu ženy v roli hlavní pečovatelky o děti, včetně domácnosti a muže v roli ekonomického zajišťovatele rodiny.

Tak, jak se mění celá společnost, mění se i život rodiny. Dříve nenapadnutelná autorita rodičů již není považována za danou a neměnnou. Děti se často dožadují svých práv ve škole, ve společnosti, ale i v rodině. Přitom plnění jejich povinností jim nejde tak snadno.

Posun od tzv. tradiční – autoritářské výchovy, k výchově demokratické, založený na svobodě v rámci daných pravidel, klade na rodiče vysoké nároky. Přístup, který není založený na absolutním ovládnutí dítěte, ale na spolupráci, s sebou přináší řadu problémů, které rodiče neumí řešit, protože se v jejich dětství nevyskytovaly, vlastně ani nepřipadaly v úvahu. V dnešní době je často zmiňována metoda efektivního rodičovství. A co že to vlastně je?

18 Templar, R., *100 zlatých pravidel, jak být dobrým rodičem*, s. 163.

Metoda efektivního rodičovství vychází z předpokladu, že základem fungování vztahů v rodině i ve společnosti je zodpovědnost všech členů.

Cílem je tedy výchova zodpovědných jedinců, přičemž se vychází z principů rovnosti a vzájemného respektu. Rovnost chápeme jako stejnou lidskou cenu a důstojnost. Nepředpokládáme tedy stejné zkušenosti, vědomosti a míru celkové zodpovědnosti.

Dětem se poskytuje možnost volby a také zkušenost nesení důsledků svých rozhodnutí. Tak se postupně rozvíjí osobní disciplína dětí a vytváří se tak alternativa k metodě trestů a odměn.

V tomto výchovném systému, založeném na ovlivňování a přesvědčování, hraje velice důležitou roli pochopení vlastních dětí a sebe sama, svých i jejich negativních emocí a projevů.

Efektivní rodičovství je tedy založeno zejména na principech demokratické výchovy a na přesvědčení, že dítě není možné ovlivnit ani trestáním, ale ani poučováním.

Osobnost dítěte je potřeba především pochopit a snažit se postupně usměřňovat, výchova nemá dítě zlomit, ale o něčem přesvědčit.

Tato metoda je sympatická v tom, že je založená na principech rovnosti, vzájemného respektu a úcty a na přesvědčení, že každý člověk je svým způsobem tvořivý a zodpovědný. Dítě se pak může cítit více svobodné a celkově lépe.

Mezi základní principy této metody patří:

vzájemný respekt a úcta - mezi dětmi a rodiči, mezi rodiči navzájem, také mezi sourozenci, vůči ostatním i k sobě samým,

princip sociální rovnosti mezi rodiči a dětmi – ve smyslu rovnosti lidské důstojnosti a ceny,

princip demokracie – který umožňuje volbu a dává dětem možnost, aby se rozhodovaly v určitých mezích a nesly důsledky svých rozhodnutí, čímž se také rozvíjí jejich osobní zodpovědnost a disciplína,

dostatek společné zábavy dětí a rodičů,

pozitivní povzbuzování – prostřednictvím vyzdvihování jejich dílčích úspěchů, schopností, pokroku a dovedností atd., je základem k získání pocitu vlastní ceny a sebedůvěry,

sdělování a vyjadřování lásky a radosti – děti se musí cítit bezpečně, aby se dokázaly naučit lásku a dobro také přijímat, rozdávat a dělit se o ni,

přeměna toho negativního v pozitivní – je založena na důvěře ve schopnosti dětí stavějící na silných stránkách povahy a také dovedností dítěte.

Soustřeďuje se na dítě jako takové, jaké opravdu je, zdokonalující se postupně krok za krokem, podporující samostatnost dětí, aby mohly později dělat věci pro sebe, na které stačí.¹⁹

„Výchova dítěte v rodině by měla být především radost, nikoli bitva, která ve vás nutně vyvolává pocit zmaru a dožene vás k slzám.“

Důležité je snažit se obstat ve vašem nejdůležitějším úkolu, to znamená vychovat šťastné, odpovědné a vyrovnané děti.“ Hagelinová, R. 30 rad na 30 dnů, jak zachránit rodinu. Praha: Ideál, 2010 ISBN 978-80-86995-17-5

¹⁹ Internetová stránka: www.efektivnirodocovstvi.cz

2. Neúplná rodina

Existuje jistě hodně literatury, která se touto problematikou zabývá, rozděluje do fází a etap či jsou i poradenské poradny, které radí lidem, jak si udržet manželství a vyhnout se tím rozvodu. V tomto bodě diplomové práce budu vycházet z toho, že k rozvodu již došlo, bez zaobírání se z jakých důvodů.

Rozvod představuje psychickou zátěž pro každého člena rodiny a to bez rozdílu věku. Zanechává také dlouhodobé bolestné a traumatické zážitky.

V rodině tak dochází k ekonomickým, ale hlavně k sociálním změnám. V této práci není účelem rozebírat možné důvody a příčiny rozvodů, ale jejich dopad na dítě.

Pakliže k rozvodu došlo, mělo by se jednat o civilizovaný rozchod dvou lidí, jejichž vztah přestal mít z nějaké příčiny smysl, ale kteří jsou také schopni uchránit své děti před psychickými traumaty a zmenšit neblahé následky.

Protože rozvod jistotou dětí velice otřese a ta je pro ně naprostou samozřejmostí. Fakt, že rodiče jsou zde pro něj a pořád spolu. Existuje jen malé procento dětí, které by rozvod rodičů negativně nezasáhl. Některé z nich se s ním vyrovnají lépe, jiné hůře, ale všechny to nějakým způsobem do budoucna poznamená.

U některých dětí dokonce zůstávají trvalé následky, které pak ovlivňují jejich další život. Ale naštěstí existují i účinné cesty, jak dětem alespoň zčásti zmírnit jejich utrpení a ztrátu jistoty a bezpečí.

V tomto období by se měla u dítěte posilovat zejména sebeúcta a sebedůvěra, které jsou základními pozitivními lidskými postoji vůči sobě samému a zároveň i nezastupitelným zdrojem životní energie.

Rozvine-li člověk tento postoj, vnímá sebe sama jako někoho, kdo je schopný a kompetentní, jedinečný, hodný lásky i schopný milovat.²⁰

²⁰ Berneová, H., Savary, M., *Jak nevychovat dítě s pocitem méněcennosti*, s. 39.

2.1 Poruchy rodičovství

Snad každý otec a matka chtějí, aby byli nazýváni dobrými rodiči. Fakt je, že ač na řízení auta potřebujeme složit zkoušky k oprávnění řízení vozidla a vlastně většina profesí vyžaduje nějakou průpravu, rodičem se může stát kdokoli, kdo je k tomu biologicky vybaven. Výchova bez lásky se postupně mění v drezuru.

Všechno v životě má své místo – a to i odměna a trest. Rodič, který nemá schopnost sladit se s dítětem, ať už trvale nebo pod vlivem aktuálního stresu, buď dítě zanedbává, nebo se vůči němu chová intruzivně.²¹

Každý rodič se však svým způsobem snaží být dobrým rodičem. Avšak i přes tuto zřejmou vůli realita dříve či později vyvrátí sen o dokonalosti a ukáže, že původní výchovné metody nebyly ty nejsprávnější. Rodičům často chybí ono jak to udělat, jak zvládnout každý den celou řadu situací, se kterými jsou konfrontováni.²²

Chování rodiče, který ale nebere ohledy na potřeby dítěte, jeho aktuální stav a situační kontext, vyvolá nevyhnutelně u dítěte rozladění, které může mít charakter hyperaktivního dítěte nebo naopak charakter útlumu.

Taková reakce dítěte může posilovat neadekvátní jednání rodiče a vést k násilnému chování vůči dítěti či k jiným formám špatného zacházení s dítětem.

Pro zanedbávající rodiny jsou typické charakteristiky typu špatného zvládnání provozu domácnosti, fungování domácnosti je chaotické, chybí vedení ve smyslu absence rodinné autority, vykazuje se více zdravotních problémů, jsou hůře schopny řešit konflikty, jsou méně soudržné, méně vyjadřují své pocity ve slovech apod.

Pokud jde o provoz domácnosti a její vedení, je dobré osvojit si pravidla demokratického vedení, rozdělení úkolů a kompetencí, zavedení rodinných sezení, na nichž celá rodina probírá plány a povinnosti nejbližších dnů.

21 Fischer, S., Škoda, J., *Sociální patologie*, s. 140 - 141.

22 Prekopová, J., *Jak být dobrým rodičem*, s. 55.

Rodinná soudržnost má být podpořena tak, že se pracuje na rodičovských schopnostech hrát si s dětmi, plánovat a trávit s nimi volný čas, který by přinášel společné příjemné zážitky.

Pro úspěšné řešení konfliktů je třeba seznámit se s bezpečnými a konstruktivními metodami jejich řešení a nacvičovat řešení konfliktních situací.

Faktorů, které mohou souviset s neschopností přijmout a zvládat rodičovskou roli, je celá řada. Obecně se charakterizují tak, že rodiče z různých důvodů nejsou schopni, nemohou nebo nechtějí vykonávat to, co je nezbytné a potřebné pro zdárný vývoj dítěte. Tyto poruchy jsou označovány jako poruchy rodičovství.

Třídíme je tedy následujícím způsobem:

Rodiče se o své dítě starat neumějí či nedovedou

Jedná se o situace, kdy nejsou rodiče schopni zabezpečit dětem alespoň přiměřený vývoj a uspokojit jejich základní potřeby, protože jsou vlastně neschopni vyrovnat se zvláštním situacím, jako je například mimomanželské narození dítěte, dítě přijaté do náhradní rodiny, handicapované dítě apod. Nejsou také zralí na situace, kdy nejsou schopni přijmout základní společenské normy.

Lze sem zařadit také i situaci dětí rozvádějících se rodičů nebo již rozvedených rodičů, kteří nevědí, jak si počínat v této nelehké situaci, kdy rodiče dětem mohou ublížit a také používat jako nástroj pro vlastní nenávist a odpor vůči druhému partnerovi.

Mohou sem patřit i situace, kdy se rodič nemůže o své dítě starat, protože druhým rodičem, který má dítě ve své péči, je mu v tom zabraňováno,

Rodiče se o dítě starají nadměrně a hyperaktivně

dítěti se může dostávat vyšší pozornosti, než je opravdu potřeba. Nadměrná péče a zájem o ně může vést až k rozmazlování. Důsledkem je pak nepřipravenost na samostatný život a nerespektování druhých,

Rodiče se o své vlastní dítě nemohou starat

důvody mohou například spočívat v nepříznivých přírodních podmínkách a situacích, jako jsou třeba devastace prostředí či přírodní katastrofy apod., dále v poruchách fungování celé společnosti, například bída, válka, chudoba nebo při narušení rodinného systému jako takového, úmrtí, invalidita, nemoc, nepříznivý zdravotní stav dítěte, který mu třeba zabraňuje žít doma.²³

Často se pak stává, že se po rozchodu rodičů nebo partnerů vytvoří nová rodina, do níž přibudou další členové, a je nutné nově strukturovat rodinné vztahy.

Partneři s dětmi budou nebo nebudou mít další děti, jeden nový partner má již děti, nový pár se může rozhodnout mít další děti.

Nově vytvořená rodina může přijmout pod svou střechu děti obou nových partnerů, kteří sami mohou mít děti dvou nebo tří rozdílných rodičů, což přináší další vazby v rodině i mimo ni.²⁴

„Rodiče poskytují dětem nejvýznamnější výchovné a vzdělávací prostředí, jejich vliv bývá většinou nejvýraznější a hlavně velmi trvalý. K tomu, aby rodiče mohli plnit svou nezastupitelnou úlohu ku prospěchu dítěte, potřebují se v dítěti lépe vyznat a porozumět mu, chápat jeho potřeby a možnosti.“ Mertin, V., *Výchovné maličkosti*. Praha: Portál, 2011 ISBN 978-80-7367-857-9

²³ Mertin, V., *Výchovné maličkosti*, s. 175.

²⁴ Sauzede, J. P., *Spokojené soužití v nové rodině*, s. 119 - 120.

2.2 Psychická deprivace v dětství

Rodiče poskytují svým dětem nejvýznamnější výchovné a vzdělávací prostředí, jejich vliv bývá většinou nejvýraznější a hlavně velice trvalý. K tomu, aby rodiče mohli plnit svou nezastupitelnou úlohu ku prospěchu dítěte, potřebují se v dítěti nejdříve lépe vyznat a porozumět mu, chápat jeho potřeby a možnosti.

Zdrojem pocitu jistoty a bezpečí je však pro dítě v normálně fungující rodině především matka.²⁵

Potřeby jistoty, bezpečí, lásky a sounáležitosti jsou uspokojovány emoční akceptací a poskytováním specifické zkušenosti prožitku bezpečného citového vztahu. Tato zkušenost nemůže být získána jiným způsobem.

Kompenzace se zdá být nedostačující. Tato zkušenost je přitom základem pro vnitřní jistotu a schopnost udržovat pozitivní vztah ke světu, sobě samému, vyrovnanost a schopnost navazovat a udržovat trvalé a spolehlivé vztahy s okolím. Jednou z dalších mnohých negativních možností působení rodinného prostředí a jejich členů na psychický vývoj dítěte je situace, kdy dítě strádá v oblasti uspokojování svých potřeb.

Negativní vliv a důsledky jsou spojeny zejména se strádáním v oblasti emocionální a citové. V takovémto případě hovoříme o psychické deprivaci.

Psychickou neboli emocionální, citovou deprivaci definujeme jako neuspokojování potřeb citové jistoty a bezpečí v dostatečné míře a pro dostatečně dlouhou dobu. Může spočívat v absenci či snad nedostatku stabilních a spolehlivých emočních podnětů s mateřskou osobou. Může vznikat v situaci, kdy jiná mateřská osoba nebo matka nemá o své dítě zájem.

Tento nezáměr interpretujeme jako nezáměr o potomstvo. Mírnější variantou deprivace zkušenosti a mnohem čtenější jevem v našich sociálně kulturních podmínkách je citová deprivace. Riziko spočívá v obtížnější identifikaci.

²⁵ Langmeier, J., Matějček, Z., *Psychická deprivace v dětství*, s. 55.

Děti mohou být zabezpečeny v materiální a sociální oblasti i nadprůměrným způsobem. Strádají jen v oblasti citové.

Důsledky deprivace jsou obdobné jako u psychické deprivace, mají jen nižší intenzitu a dusivost.

Takovým typickým příkladem jsou zaměstnaní rodiče, kteří nemají na své děti mnoho volného času, který by mohli strávit společně, a jako náhradu za chybějící emoční podněty poskytují dítěti televizní či jiné produkty.

V případě televizních programů děti obsahu nerozumí, jedná se ve skutečnosti o uspokojování sensorických podnětů.

Často se také jedná o programy, které mohou u dětí vyvolávat strach. V kreslených projevech můžeme zaznamenat projekci tohoto negativního jevu.²⁶

²⁶ Matějček, Z., *Co, kdy a jak ve výchově dětí*, s. 78.

2.3 Nesoulad v partnerství

Vazba mezi partnery je obdobou vazby mezi primární pečující osobou a dítětem. Z biologického hlediska už nemusí být tak silná. U mnoha savců samec jen zplodí mláďata a „rodinu“ tvoří pouze samice s potomky.

Lidské mládě nepochybně vyžaduje v prvních letech života matčinu intenzivní péči a matka – aby jí byla schopná – potřebuje podporu jiných lidí. Výhradní a dlouhodobý vztah s otcem dítěte k tomu není nutný, ale pokud ho matka s otcem mají, je to pro dítě i pro dospělé výhodné.

Lidská společnost partnerskou vazbu svými pravidly dalekosáhle modifikuje. Odkázanost na partnera a nejbližší příbuzné je silná v těch případech, kdy jiné systémy podpory v daném typu společnosti neexistují nebo nejsou dostupné.

V moderním sociálním státě matka může vychovávat dítě bez podpory otce i širší rodiny – jistí ji stát. V takovém typu společnosti jsou partneři spolu spíše než kvůli zajištění základních životních potřeb (jídla, ochrany) proto, že je soužití pro ně příjemné, nebo alespoň přijatelné.

Psychologické charakteristiky partnera mohou rozhodovat o všem, poměrně snadno se pak partner může začít jevit jako nepřijatelný. Nepřijatelné chování jednoho partnera, může vést u jeho protějšku k následujícím reakcím:

zvýšené pečování – vyskytuje se obvykle v období začínajícího vztahu nebo v první době, kdy se problémové chování vyskytlo. Bývá doprovázeno přesvědčením, že nepřijatelné chování je důsledkem stresu nebo jiných okolností,

zaujetí komplementární role – je typické u týraných žen. Necháávají si od partnera líbit stále větší míru agresivity v domnění, že ho tak zklidní.

Ve skutečnosti mu dávají větší prostor pro nebrzděné projevy jeho zlosti. Vztah, v němž se dostanou do intenzivní interakce temné stránky osobnosti partnerů, lze bez nadsázky popsat jako „tanec démonů“,

nekritická identifikace – toto popisovala stará francouzská škola u lidí s psychózou jako „folie a deux“ čili bláznovství ve dvou, původně psychicky zdravý partner se od nemocného „nakazí“, například bludným přesvědčením,

opouzdření – jde o vyloučení oblasti, v níž je partner nepřijatelný, a udržování kontaktu v oblastech, v nichž přijatelný je. Bývá někdy doporučováno profesionály jako strategie pro soužití s člověkem trpícím psychózou,

omezení interakce – jeden z partnerů omezuje kontakt, případně kontakt opětovně zesílí, aby otestoval, jestli se druhý partner nestal po určité době přijatelnějším. Redukcí kontaktu je de facto pobyt partnera v ústavní péči, do něhož může být „vytlačen“ odmítavým chováním svého protějšku.

Reakce výše uvedeného typu mohou napomáhat k udržení vztahu. Mohou však být předehrou k radikálnímu řešení, jímž je ukončení kontaktu – rozchod a rozvod partnerů obvykle znamenají drastické omezení nebo úplné skončení kontaktů.

Nepřijatelné chování jednoho z partnerů je samozřejmě spojeno s ohrožením existence partnerské dyády. Bez ohledu na to, zda je způsobeno tím, jak on/ona hodnotí soužití s partnerkou/partnerem, nebo zda bylo vyvoláno činiteli nesouvisejícími s partnerským vztahem, například laktační psychózou, demencí, vážnou nemocí apod.

Co se týče termínu „abnormální“, je pozoruhodné právě to, že v některých partnerských vztazích může být abnormální chování ještě přijatelné, ve smyslu vysvětlitelné a tolerovatelné.

Potom lze předpokládat, že vztah těchto lidí má více vrstev, že obtíž na jedné úrovni je vyvažována pevným poutem na jiné úrovni.

K poruchám a rozpadům tedy budou náchylnější ty partnerské vztahy, které jsou „jednodimenzionální“, stojí a padají s aktuální bilancí zisků a nákladů, ve smyslu teorie racionální volby. Nicméně i „vícevrstevné“ vztahy mohou fungovat na základě nepsaných dohod, které mezi sebou uzavřely psychické komplexy partnerů.²⁷

27 Berger, M., Gravillon, I. *Když se rodiče rozvádějí*, s. 89 - 90.

2.4 Změny v chování a prožívání dětí

Hlavní snahou každé lidské bytosti je přežít. Lidská „mláďata“ rodící se nepřipravená pro samostatný život jsou vybavena dvěma základními kompetencemi pro přežití.

První z nich je schopnost vazby na pečující osobu, druhou je schopnost adaptace člověka na měnící se prostředí, kterou zdůrazňuje etologická teorie. Adaptační procesy jsou řízeny z mozku.

Mozek dítěte prochází v prvních letech bouřlivým vývojem. Tento vývoj je závislý na kvalitě a kvantitě podnětů přicházejících do mozku. Druh a intenzita podnětů ovlivňují průběžnou činnost mozku a také jeho dlouhodobý vývoj.

Moderními zobrazovacími metodami lze zjistit odlišnosti ve struktuře a činnosti mozku u dětí vážně zanedbávaných či zneužívaných, oproti jejich vrstevníkům bez těchto traumatických zkušeností.

Mozek, stejně jako svaly, se rozvíjí nejvíce a nejrychleji v těch oblastech, kde je nejčastěji využíván. Pokud pro kojence znamená přítomnost matky, že se blíží uspokojení jeho potřeb, mozek aktivuje zcela jiná spojení než u dítěte, pro něhož blízkost matky znamená křik či špatné zacházení.

Posilované mozkové spoje se při dalších příležitostech aktivují dříve než jiné a spouští konkrétní způsoby chování. Proto se projevy chování u traumatizovaných dětí mohou zdát z pohledu nezasvěcených neočekávané či neadekvátní.

Z perspektivy dosavadní zkušenosti dítěte může jít o přiměřenou reakci. Čím déle jsou určité mozkové zkušenosti dítěte posilovány, tím jsou odolnější vůči změně.

Věk a délka trvání traumatu jsou tedy klíčovými faktory ovlivňujícími následky a možnosti nápravy. Čím je dítě menší a čím déle nevhodné zacházení trvá, tím více se následky projeví v jeho vývoji a chování a tím složitější a delší bude nutná terapie.

Vývoj mozku je kontinuální a plastický proces, což dává naději na kompenzaci traumatem vyvolaných poškození, i dětem starším a vážně traumatizovaným. Následky traumatu bývají pro dítě často horší, než samotný traumatický zážitek. Tělesné a

psychické symptomy traumatu mohou trvat dlouho a negativně ovlivňovat další život dítěte.

Proto je důležité včas následky traumatu identifikovat. Mohou se objevit také somatické projevy traumatu.

Bolesti nejasného původu mohou být jedinou nevědomou připomínkou traumatu, které se ve vědomé paměti z různých příčin neuchovalo, a proto není s akutní bolestí nijak spojováno.

Vnitřní napětí se promítá do napětí svalů, a ty při dlouhodobé zátěži reagují bolestivě. Zejména při bolesti hlavy, krku a ramen se osvědčuje nácvik relaxačních technik, po nichž dochází k uvolnění tělesného i duševního stavu a teprve poté může být původní trauma vybaveno a zpracováno.²⁸

28 Mycielski, J., *Manuál pre rodičov*, s. 42.

2.5 Syndrom zavrženého rodiče

Tento syndrom je psychická porucha a rozumí se jí „proces, kdy dítěti je vůči rodiči vštěpována kritika a odpor, které jsou neoprávněné nebo přehnané“. Jedná se o programování dítěte proti druhému rodiči, ale může zahrnovat i další aspekty.

Při tomto syndromu si dítě samo vytváří scénáře odsuzující a zavrhuující druhého rodiče. Termín se používá jen tehdy, kdy rodič nezadává příčinu k tomu, co by u dítěte mohlo snad vyvolat oprávněnou nenávist.

Tento jev byl popsán v roce 1985 americkým profesorem dětské psychiatrie Richard Alan Gardnerem. Jedná se o negativní úkaz a nastává, poštává-li jeden rodič dítě proti svému bývalému partnerovi, například z pomsty, má strach, aby dítě nepreferovalo toho druhého, snaží se dítě chránit.

Zveličuje jeho negativní vlastnosti, o těch dobrých mlčí a pokouší se znemožňovat styk, telefonáty, nemluví o něm jako o „tátovi“ či „mámě“, ale nazývá ho například příjmením.

Posílání všelijakých dárků a návštěvy nazývá otravováním. Dítě je pak logicky přesvědčeno, že vše, co se týká druhého rodiče je zlé, špatné a odmítá s ním kontakt. Zavržený rodič se časem přestane snažit a dojde tak postupně až k úplnému odcizení.

U dítěte pak může nastat narušení sebedůvěry, v důsledku uvědomění si, že má vlastně polovinu genů po tom „špatném rodiči“, porucha vztahu k autoritám nebo porucha vývoje identity.

Existuje osm příznaků:

vypůjčené scénáře (papouškování) – dítě opakuje obvinění, která řekl programující rodič. Například když čtyřleté dítě řekne: „Když přijedu od táty, mám noční můry. Nevím, co je to noční můra, ale mamka to tak říká“,

absurdní zdůvodňování – pokud dítě říká, že se s otcem nechce vídat, protože se ho stále ptá, jak mu to jde ve škole,

rozšíření nepřátelství na ostatní členy rodiny zavrženého – nenávisť k tetám, strýcům a prarodičům,

reflexivní podpora programujícího rodiče v rodičovském konfliktu – v přítomnosti obou rodičů, třeba na terapii, dítě souhlasí se vším, co říká programující rodič a názory zavržovaného rodiče ignoruje,

nenávistná kampaň za degradaci rodiče – když se dítěte někdo zeptá na zavrženého rodiče, hovoří jen o všem špatném,

nepřítomnost pocitu viny – dítě není vděčné za dárky od něho, není mu líto zavrženého rodiče,

fenomén nezávislého názoru – dítě může říct, že se s rodičem odmítá stýkat ze své vůle,

nepřítomnost ambivalence – neboli černobílé hodnocení, tzn., že dítě hovoří o jednom rodiči jen špatně a o druhém jen pěkně.²⁹

²⁹ Sunderlandová, M., *Věda zvaná rodičovství*, s. 85.

2.6 Rizikové faktory a sociální důsledky nevhodného působení rodiny

Rizikové faktory a důsledky týrání

rizikovní rodiče - jedinci, kteří mají sklon reagovat násilím a mají nižší míru schopnosti se ovládat, jedinci s různými psychickými a behaviorálními poruchami, jako jsou třeba poruchy osobnosti, různé psychózy apod. a jedinci, kteří dítě nechtějí,

rizikové děti - děti nespĺňují očekávání, neuspokojují potřeby rodičů, děti, které jsou znevýhodněné somaticky a psychicky nebo děti, které rodiče zatěžují, dráždí atp.,

Rizikové faktory a zneužívání

rizikovní aktéři - osoby s odlišnou sexuální preferencí, sexuálně nezralé, osoby s nízkou mírou kontroly, morálně narušené osoby či nezvládající své pudy,

rizikové děti - děti a to zejména holčičky provokující svými fyzickými znaky, jako je ženskost, líbivost, nevinnost, dále svým chováním, děti znevýhodněné psychicky a somaticky, například mentálně retardované,

Rizikové faktory a důsledky psychické deprivace

rizikovní rodiče - jsou to jedinci, kteří nemají pro rodičovskou roli dostatečné kompetence, nejsou schopni nebo tuto roli plnit z různých důvodů nemohou.

Například závislost na psychoaktivních látkách nebo mentální retardace nebo jedinci, kteří nemají pro roli rodičů a výchovu dětí dostatečnou motivaci.

Například nezralí a mladí rodiče upřednostňující kariéru,

rizikové děti - nenápadné dítě, nevýrazné, pasivní, s nižší mírou schopnosti zaujmout rodiče a děti znevýhodněné psychicky či somaticky.

3. Rozvod a děti

Rozvod nebo rozchod rodičů je pro dítě vždy náročnou životní situací. Je před ní postaveno a nezbyvá mu nic jiného, než se s tím smířit a tuto skutečnost přijmout. Mnohdy má však různá úskalí.³⁰

Děti totiž na zprávu o rozvodu reagují podobným způsobem, jako na úmrtí blízké osoby nebo na jinou, traumatizující událost a procházejí několika adaptačními fázemi.

V první fázi se zapojují obranné mechanismy, které tlumí psychickou bolest. Často začnou předstírat, že v podstatě o nic nejde, že stejně se jim odcházející rodič nelíbil či ho začnou obviňovat z rozpadu rodiny a tak dále.

Obviňují odcházejícího rodiče za to, že kdyby za něco stál, tak by neodešel a stávajícího, že mohl udělat něco, aby ten druhý neodešel, že odešel kvůli němu a nakonec začnou obviňovat sami sebe, že nejspíš zlobily hodně a proto rodič odešel.

Stále ale přitom doufají, že se k sobě rodiče vrátí. Je ale zcela mylné předpokládat, že v takovýchto situacích je dítěti dobře, že mu v podstatě nic neschází a že nemá žádný problém.

Ve druhé fázi děti mohou pociťovat velkou zlost. Zlost je totiž reakce na někoho nebo na něco, co dítěti způsobilo bolest. V této fázi rodiče dělají chybu, že nerozeznají situaci a dítě začnou za tyto agresivní nebo zlostné projevy trestat.

Jestliže tak činí a tyto projevy potlačují, objeví se později v podobě neadekvátního chování či různých úzkostných stavů. V následující fázi se děti s touto novou situací snaží vyrovnávat a zvykat si na nové uspořádání. Zde je důležité, aby dítě bylo připraveno na to, co jej čeká, za jakých okolností a kdy bude s rodiči a mělo by mít v tomto pravidelný řád.

Ovšem ani po této fázi se dítě nevzdává myšlenky, že se rodiče k sobě zase vrátí a vše bude zase jako dřív. To vše platí, pokud soužití rodičů před rozvodem bylo nekonfliktní.

³⁰ Špaňhelová, I., *Dítě a rozvod rodičů*, s. 136.

Tam, kde byly konflikty velmi časté a docházelo třeba i k násilí, je dopad těchto konfliktů závažnější, než samotný rozvod. Současně je také tato fáze doprovázena špatným prospěchem ve škole nebo zhoršeným chováním dítěte. Je to způsobeno důsledkem neschopnosti se soustředit. Pokud neodezní tyto výrazné a akutní projevy psychických problémů do několika týdnů, je třeba konzultace s dětským psychologem nebo psychiatrem. Odeznění trvá ovšem roky a zármutek nad rozvodem mohou děti pociťovat až do dospělého věku.

Dítě může rozvod vnímat i minimálně. A to v případě, že se rodiče dítěte snaží dál udržovat dobré vztahy a nesnaží se dítě proti bývalému partnerovi poštvať.

Potom totiž může nastat i situace, kdy je pomlouvaný rodič úplně zavržen. Tohoto odcizení existují různé stupně – od nízkého, kdy rodič „jen“ ztrácí u dítěte autoritu a dítě s ním nemá žádnou potřebu moc komunikovat, až po ten nejhorší, kdy jsou veškerá pouta zpřetrhána a dítě absolutně odmítá a nemá zájem se s rodičem stýkat=syndrom zavrženého rodiče, tzn. problematika, kterou jsem více rozebírala v kapitole 2.5.

Jestliže však rodič zůstává s dítětem i nadále v kontaktu, snaží se společně strávené chvíle udělat co nejlepší, neobviňuje dítě z toho, že opakuje to, co mu nutí druhý rodič a nezačne sám pomlouvat svého bývalého partnera, může vše probíhat v klidu.

Ale i přes rozchod a starosti s nově vzniklou situací, je třeba zůstat dětem oporou a vyhnout se chybám a omylům při jednání s nimi. V situaci, kdy rozchod či rozvod rodičů je již neodvratný, se svět dítěte hroutí.

Dítě je v zajetí protikladných citů, nechápe, co se děje. Rodiče, kteří jsou v krizi, si často nevědí rady, co dělat, jak si poradit s různými příznaky jeho obtíží, které se situací třeba i zdánlivě nesouvisí.

Je dobré se snažit zachovat co nejlépe a zorganizovat soužití s dětmi po rozvodu, aby se nepřerušila pouta dětí s jedním nebo s druhým rodičem a umožnili dětem co možná nenarušený rozvoj.³¹

31 Berger, M., Gravillon, I., *Když se rodiče rozvádějí*, s. 73.

3.1 Rozvodová problematika, jeho příčiny

Je smutnou pravdou, že rozvod v moderní době postihuje čím dál víc rodin. To, co bylo ještě před několika desítkami let společností vnímáno jako opovržením hodné či přímo nemožné, je dnes čímsi běžným.

Jakkoliv ale v tomto směru ubylo předsudků a přibylo možností, rozvodové řízení a život po rozvodu s sebou přináší mnohá úskalí.

Jak se s tím vším vyrovnat? A především jak se s tím vším vyrovnají naše děti? Jak vůbec přežít rozvod? A co všechno můžeme v takovéto těžké životní situaci udělat pro to, aby naším rozhodnutím zbytečně a hlavně netrpěly právě naše děti? ³²

Rozvod se v naší společnosti stal docela běžnou záležitostí. V naší společnosti se rozvádí téměř polovina manželství a to nejen nově vzniklých, ale také těch déle trvajících.

Ztráta pocitu jistoty je doprovázena pocity vlastního selhání, viny apod. A právě děti se tak domnívají, že to byly ony, které zapříčinily rozchod rodičů.

Ale rozvod většinou představuje velkou psychickou zátěž pro každého člena rodiny a to bez rozdílu věku.

Zanechává pak bolestné, traumatické a dlouhodobé následky. Zánik manželství pak může nastat jen třemi způsoby. Buď smrtí jednoho z manželů, rozvodem a prohlášením jednoho z manželů za mrtvého. Já bych se zde zabývala pouze tou druhou možností.

³² Poupětová, Š., *Netrapte se po rozvodu*, s. 114.

Rozvod lze tedy dělit na následující typy:

sporný – manželé nebyli schopni se dohodnout. Soud musí zjistit příčiny rozvratu, které pak vezme v úvahu při rozhodování o majetkovém vypořádání či případně při rozhodování o výživném pro rozvedeného manžela,

nesporný – pokud oba manželé souhlasí s rozvodem a shodnou se i na vypořádání týkající se dětí, majetku a bydlení. Podmínky pro tento typ rozvodu jsou, aby manželství trvalo minimálně jeden rok, oba manželé souhlasí s rozvodem a spolu nejméně šest měsíců nežijí,

tvrdostní klauzule – jestliže manžel, který s rozvodem nesouhlasí a na rozvratu se nepodílel, by mu byla způsobena újma. I takové manželství bude rozvedeno, jestliže manželé spolu nežijí minimálně tři roky.

Řízení o rozvod manželství nastává jen po návrhu jednoho z manželů. Soudní řízení pak probíhá v následujících fázích – svěření dětí do péče, vypořádání bydlení, rozdělení majetku, vypořádání výživného a jako až poslední samotný rozvod. Při podávání žádosti o rozvod, je nutné zaplatit určité poplatky, popřípadě služby právníka. Neplatí se však za řízení o svěření dítěte do péče. Dále pak v jeho souvislosti dochází v rodině k ekonomickým a sociálním změnám. Je to jedna z nejtěžších zkoušek v životě člověka.

Klade nesmírné nároky jak na psychiku rodičů, tak na psychiku dětí. Některé děti se s rozvodem vyrovnají lépe než druhé, všechny však nějak negativně poznamená. U některých dětí pak zůstávají trvalé následky, které mohou ovlivnit jejich další život. Člověk se v naší společnosti nemusí moc rozhlížet, aby takovéto příklady poznamenání našel.

Ale i tak není na místě podléhat přílišnému pesimismu, co se týká rozvodové problematiky. Existují totiž mnohé účinné cesty, jak zmírnit dětem jejich trápení a bolest a omezit tak neblahý vliv rozvodu na jejich psychiku.

Pokud již k rozvodu muselo dojít, mělo by se jednat o civilizovaný rozchod. Rodiče by měli být schopni své děti ochránit před vážnými psychickými traumaty a zmírnit tak následky rozvodu.

Hlavně dětem totiž rozvod otřese jejich jistotu a to, co je pro ně samozřejmé. Často si odchod jednoho z rodičů vysvětlují tím, že už nejsou milovány. Dlouho po rozvodu se ještě projevují důsledky stresu.

U dětí je možné jej pozorovat ve vzorcích chování v pubertě, i na začátku dospělosti. Krátce po rozvodu roste u dětí negativismus, agresivita, neposlušnost a impulzivita.

Například u dívek po překonání rozvodového údobí tyto projevy ustávají a slábnou, u chlapců však mají dlouhodobý charakter.

I v případě, že již není navenek pozorovatelné nežádoucí chování a lze hovořit o určité adaptaci na již novou situaci, pocit nejistoty a ztráty trvá u chlapců i dívek.

Na tomto místě bych také ráda uvedla i popis a jednotlivé fáze tzv. psycho rozvodu a jeho vysvětlení.

Psycho rozvod je termín pro citové a sociální přizpůsobení se nové situaci.

Dělí se na čtyři fáze:

první fáze zahrnuje především přijetí reality a citové odpoutání. A to zejména pro partnera, který je opuštěn to představuje prožití tzv. emoční bouře, například deprese, hněv a stavů zoufalství,

druhá fáze je de facto oddělení manželství od rodičovství, díky kterému se snižuje pravděpodobnost zatažení dětí do svých sporů,

třetí fáze je zaměření se na potřeby dětí, kdy si rodiče uvědomí, že také děti mohou strádat. I já znám ze svého okolí pár případů, kdy si rodiče nepřipustí myšlenku, že by se děti mohly trápit, mohlo je cokoliv rozhodit apod.,

poslední, čtvrtou fází je ta fáze, ve které se upořádá nový život a kterým směrem se bude případně ubírat.

V této fázi jsou rodiče již schopni se dohodnout o dalším postupu a fungování jejich rodičovství, o finančním a materiálním zabezpečení.

Tyto fáze znázorňují proto, že vybízí k zamyšlení, kde začít se zmírňováním dopadu na dítě, tzn. například využít poradenství rodičům, odborné péče, aby pak mohli svým dětem pomoci tuto situaci zvládnout.

Na základě poznatků z vlastní zkušenosti, kdy se rodiče rozváděli již v mé dospělosti, soudím, že takto lze skutečně uspořádat situaci po rozvodu a na základě vzájemné dohody a předejít dlouhým a bolestným soudním sporům.

Příčiny rozvodu

Důvodem rozvodu může být například porušování manželských povinností. V praxi jsou častými důvody nevěra, porucha komunikace, finanční neshody, jiné výchovné metody partnerů, odlišné zájmy, chybný výběr partnera, když se vytratí počáteční zamilovanost a také bohužel i domácí násilí.

Ne příliš častou příčinou rozvodu jsou pak sexuální problémy – ty jsou totiž řešitelné a často plynou také i z jiných problémů.

Soud si vyhrazuje právo vyzvat oba manžele, aby ještě zvážili, zda je rozvod opravdu jediným východiskem a navrhnout jim případně konzultaci v manželské poradně, u psychiatra, psychologa apod.

Pokud jeden z manželů s rozvodem nesouhlasí, musí se pak složitě dokazovat, že manželství opravdu nefunguje a že manželé spolu trvale nežijí.

To znamená, že se nemají rádi, jsou přerušeny intimní styky, nemohou společně vychovávat děti, což je velmi nepříjemné.

Jestliže soud zjistí, že toto manželství funguje, může odmítnout žádost o rozvod (**viz výňatek z aktuálního znění Zákona o rodině č. 94/1963 Sb., část první, hlava pátá, rozvod § 23-29, příloha č. 4).**

3.2 Prožívání rozvodu u dětí různých věků

Děti do dvou let věku

zde se formuje citový vztah k matce a u více než poloviny dětí se vytváří i citový vztah ke svému otci. Samozřejmě batolata a kojenci rozvod nechápou, na změny nálad rodičů však reagují.

Batolata již vnímají, že jeden rodič se chce odstěhovat, nevědí však proč a nechápou. Děti potřebují vidět druhého rodiče kratší dobu, ale často. Potřebují stálost prostředí, opakování různých rituálů, na které jsou zvyklé. Tyto děti jsou také více plačtivé, mají problémy se spánkem a regresi ve vývoji, to znamená, že se stávají méně zralými, objevuje se cucání palce, pomočování atd., bývají také podrážděné,

Děti od dvou do čtyř let

tento věk má mnohé společné s předchozím obdobím. Do popředí vstupují úzkostné fantazie. V jejich chování se objevuje tendence k bitkám a provokování s ostatními dětmi, pláč střídá záchvaty zlosti či vzteku.

Děti jsou cca do pěti let nejvíce zranitelné. Mívají pocity, že se všechno děje kvůli nim samotným a týká se to i špatných věcí, takže berou vinu za rozvod také na sebe,

Mladší školní věk (6 – 8 let)

dítě potřebuje trávit čas s každým rodičem zvlášť. Takto se může ujistit, že ho mají oba rodiče stále rádi. Děti se v tomto věku musí již vyrovnat s faktem, že se k sobě rodiče nevrátí. Mohou se vyptávat, kdo je za toto všechno odpovědný, prožívá pocity odmítnutí, zrady, ztráty apod., snaží se však stále dát rodiče dohromady.

Může mít časem také projevy agrese, smutku, nesouladu v kolektivu, objevují se také fyzické projevy zvracení nebo nespavosti,

Střední školní věk (9 – 12 let)

v této etapě děti již rozvod rodičů chápou, ale nechtějí jej akceptovat. Začínají se zajímat i o jiné aktivity bez rodičů. Kamarádi a kroužky se dostávají pomalu do popředí jejich zájmu, nechtějí už trávit čas v blízkosti rodičů. Mohou se i stranit někoho

z rodičů, hledají a potřebují najít viníka, což ale nemusí nutně znamenat odmítnutí jednoho z rodičů.

Pocity bývají podobné, jako u mladších dětí. Prožívají pocity ztráty iluzí a také pocit, že rodič neopouští toho druhého, ale je samotné. Z další strany ale však využívají toho, že rodiče nemají energii, snaží se s nimi manipulovat a mít nad vším kontrolu.

Také obrácenou roli – cítí povinnost starat se a pečovat o druhého rodiče. Problémem je, že když začne podporovat citově nevyrovnaného rodiče, je to pak na úkor jeho rovnováhy a energie. Dále mívají pocit, že musí co nejdříve dospět a také, že ani oni nebudou sami schopni dlouhodobého vztahu,

Puberta (12 – 15 let)

děti obviňují jednoho nebo oba rodiče za rozvod. Chovají se pak ovládat, prosazují vlastní vůli nebo požadují přestěhování k druhému rodiči.

V tomto životním období potřebují také podporu rodičů, ale nechtějí s nimi trávit volný čas jako dříve.

Projevuje se náladovost, deprese, předvádění se, zhoršení ve škole formou chování prospěchu, mohou sáhnout i po alkoholu, sexu, drogám nebo trvalé opozici v chování vůči rodičům.

V případě, že ještě vidí vzájemné napadání mezi rodiči, postupně k nim ztrácejí autoritu a respekt a překračují své hranice a dělají si, co chtějí,

Starší puberta (15 – 18 let)

děti se více či méně obracejí k nezávislosti a vlastnímu životu. Starost o rodiče je znechucují, až unavují, bývají málo tolerantní.

V tomto věku potřebují spíše mluvit o svých pocitech, co prožívají oni, než jejich rodiče. Jsou zároveň ale rádi, že si rodiče našli nové partnery a jsou spokojeni. S přijímáním těchto partnerů mívají smíšené pocity.

Bývají zde různé problémy v chování, od problémů se zákonem, až po útky z domova. Naprostá většina rozvedených rodičů podceňuje nebo přehlíží rozsah, trvání traumatu a závažnost působení na dítě způsobeného rozvodem.

Rodiče, kteří žádali o rozvod, chtějí někdy oslabit pocit viny tím, že se snaží minimalizovat útrapy dětí. Obecně se však stále věří rozšířené domněnce, že děti jsou odolné, mohou se z toho lehce otřepat.

Děti z rozvedených manželství mohou vynikat v řadě oblastí, ale mohou také nosit v sobě skryté problémy s mezilidskými vztahy či se sebehodnocením, které se nemusí projevit po řadu let.³³

Spousta dětí však chová stále naději, že se jejich rodiče opět sblíží. Rozvodem se totiž může dát do pohybu řada nevíтанých věcí, které mohou být překážkou pro další štěstí dítěte. Otec je odstěhován z domu, matka nemá pořád čas, musí více pracovat.

Peněz je vždy málo. Rodina se přestěhuje z domu a z prostředí, které bylo dítěti známé do menšího bytu, rodiče na sebe často křičí a hádají se více, než kdy dříve.

Co však na dítě působí nejhloběji, i když o tom nemluví, je vědomí, že láska netrvá věčně. Rodiče tu pro dítě nejsou navždy. Jedna z největších jistot, se kterou děti počítají, je ochrana a přítomnost jejich rodičů.

Rozvod jim tuto jistotu samozřejmě vezme. A zanechává jen nedůvěru ve stálost lásky. To může děti později handicapovat ve vývoji jejich vlastních vztahů.³⁴

33 Vágnerová, M., *Vývojová psychologie*, s. 170.

34 Bakalář, E., *Rozvodová tematika a moderní psychologie*, s. 58.

3.3 Hodnocení vlivu traumatických událostí

Slovo trauma se používá také ve významu poškození těla. Nadměrný stres způsobující psychické trauma souvisí s aktivací tzv. systémů přežití v lidském mozku. V lidském mozku existují dva souběžné systémy řídící reakce na ohrožující podněty. První z nich, zvaný systém nižší úrovně, aktivuje talamus, pak amygdalu a následně pomocí hormonů soubor vegetativních reakcí, jež nás připravují na obranu nebo útok. Tento systém zajišťuje jednotlivci přežití. Je nastaven tak, aby celý pochod proběhl co nejrychleji, bez hodnocení detailů a kontextů. Druhý systém, systém vyšší úrovně, aktivuje vyšší struktury mozku. Vstupem do něj je – stejně jako u předešlého systému – talamus. Ten aktivuje senzorický kortex, prefrontální kortex a temporální kortex.

Tento druhý systém vyhodnocuje vnímané podněty v kontextu dostupných zkušeností a předává výsledek do amygdaly. Může tedy reakci amygdaly s malým zpožděním zabrzdit. Některé lidské mozky mají omezenou schopnost tlumit primitivní reakce systému nižší úrovně. Může to být způsobeno vrozenou dispozicí, o níž se uvažuje u osob s celoživotně agresivním chováním. Slabý vliv systému vyšší úrovně na systém nižší úrovně může způsobit i silné a opakované trauma. Při reaktivaci traumatu podnětem připomínajícím nezpracovanou traumatickou situaci, popř. osobu, která byla zdrojem traumatu, dochází k okamžité intenzivní reakci. Ta je řízena systémem nižší úrovně a není integrována do zkušeností jiného druhu. Pokud je systém nižší úrovně aktivován často a intenzivně, ukládají se do paměti vyššího systému fragmentované, alarmující vzpomínky. Narušuje se pak kontinuita konstruování vlastního já.

Traumatické události mohou ovlivnit činnost další specifické mozkové struktury. Nezpracované trauma může způsobit, že jedinec vnímá možná rizika prakticky všude a ve všem. Omezuje pak svoji aktivitu i okruh lidí, s nimiž se stýká. Nebo naopak nevnímá riziko adekvátně a vstupuje opakovaně do situací, v nichž byl v minulosti ohrožen. Trauma mohou způsobit různé druhy situací, přičemž výše popsané fyziologické reakce budou podobné. Válka, přírodní katastrofa, požár, autonehoda a další situace mohou v životě dítěte způsobit trauma. Zde je ale důležité zejména trauma způsobené nevhodným zacházením, například zanedbáváním či zneužíváním ze strany pečujících osob. V současnosti existují postupy pro předpověď pravděpodobného špatného chování rodičů k dítěti. Využívají různých metod, včetně dotazníků, standardizovaných rozhovorů a přímého pozorování interakce mezi rodičem a dítětem.

Některé se zaměřují na osobnostní charakteristiky rodičů, jako je míra emocionální deprivace, zkušenost se zneužíváním v jejich dětství a rozumové schopnosti. Jiné testy zkoumají osobnost dětí ohrožených špatným zacházením. Další se zaměřují na zjišťování stresujících faktorů působících na rodinu, jako je chudoba a sociální izolace. Zkoumá se interakce mezi rodičem a dítětem.

Špatné zacházení s dítětem má ve většině případů za následek jeho trvalé pocity méněcennosti, stavy úzkosti, pocity nedostatečnosti. Dítě je nuceno řešit konflikt mezi svou potřebou mít v dospělém či rodiči zdroj opory a potřebou bránit se destruktivnímu chování dospělého nebo rodiče. Používá nejrůznější obranné mechanismy. Kromě již zmíněného popření spojeného s idealizací jde o racionalizaci, přesunutí či tzv. identifikaci s agresorem, tj. odreagování na jiné oběti. Jiným druhem obrany je rozštěpení představy o rodiči na „dobrého“ a „zlého“.

Tento rozštěp je součástí tzv. dezorganizované vazby na rodiče, dítě nemůže vytvářet konzistentní vztah k němu. Rozpoznání těchto psychických obran, jako obran a logiky jejich vzniku, patří k nejobtížnějším úkolům profesionála, který hodnotí vliv traumatu na dítě. I když se dítě z nepříznivého prostředí biologické rodiny vymaní, přenáší následky své traumatizace bezděčně do dalších prostředí.

Děti odebrané z biologické rodiny procházejí opakovanými traumaty – po traumatizaci v původní rodině jsou deprimovány prostředím ústavu a případný přechod do nové rodiny pro ně představuje zase nové, vysoké nároky. Když už se zabýváme možnostmi hodnocení vlivu traumatu, měli bychom se krátce zastavit u otázky, jak dalece lze při tomto hodnocení využít informací získaných přímo od dětí. Můžeme se spolehnout na jejich paměť? Při odpovědi na tuto otázku se znovu musíme vrátit ke znalostem o fungování našeho mozku. Paměť jako základní vlastnost všech živých organismů je důležitým nástrojem adaptace člověka v jeho prostředí. Je odrazem předchozích zkušeností a zážitků, které umožňuje využít pro další přežití. Z anatomického hlediska existuje jedna paměť tvořená spoji v mozku na principu podmíněných reflexů. Opakované podněty spoje posilují, nepoužívané zanikají.³⁵

35 Matoušek, O., Pazlarová, H., *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*, s. 152.

3.4 Možnosti kompenzace traumatu

Špatné zacházení s dítětem tedy ovlivňuje vývoj jeho mozku, posiluje určité mozkové spoje a blokuje jiné. Tato skutečnost je možným východiskem pro terapii traumatu.

Mozek dítěte musí dostávat podněty pro rozvoj a posilování žádoucích spojů v mozku a následně jiných způsobů chování. Současně je třeba zhodnotit, které potřeby dítěte nemohly být kvůli špatnému zacházení naplněny, a reagovat na ně.

Dítě vystavené těžkému zanedbávání a nezájmu ze strany matky v útlém věku, potřebuje získat zkušenost vřelého a pečujícího prostředí, podpory a zájmu ze strany pečující osoby.

Pozitivní zkušenosti pomalu překryjí předchozí zážitky, v mozku se budují nové spoje, zacelují se mezery. Nepoužívané spoje vázané na předchozí špatnou zkušenost se postupně oslabují. Jedná se o dlouhodobý proces.

Pro pečovatele je důležité porozumět příčinám chování dítěte, jež se jeví negativistické či nepřátelské. V jeho chování se projevují starší vrstvy mozkových spojů, odolávající změně.

Může je spustit podnět pro pečovatele na první pohled nesrozumitelný, pro dítě však na základě předchozích zkušeností jednoznačný.

Formulují se tři hlavní oblasti a cíle terapeutické práce s traumatizovanými dětmi:

rozum a poznání, tzn. přerámovat úvahy dítěte o traumatickém zážitku do adekvátní a také zdravé perspektivy,

city, zpracovat afektivní reakce na traumatickou zkušenost, naučit dítě identifikovat a usměrnit vlastní emoce ovlivněné traumatem,

chování, tj. pomoci nalézt nové způsoby reakcí na stresové situace eliminující nežádoucí způsoby chování.³⁶

³⁶ Vymětal, J., *Úzkost a strach u dětí*, s. 258.

3.5 Jak můžeme pomoci dětem v rozvodových situacích

Proces adaptace na novou situaci je dlouhodobý a může být provázen různými vzorci chování. Jak tento proces bude probíhat a s jakým výsledkem, záleží na mnoha faktorech. Nejlepším způsobem, jak pomoci dětem rozvod překonat, je stálý kontakt mezi rodiči i dítětem. Lépe prospívají děti, které po rozvodu dále udržují pozitivní vztah k oběma rodičům. Rodiče dělají často tu chybu, že stálý kontakt s dítětem neudržují a dítě se tak nemůže z jeho strany cílit milováno. Důvodem pro takovéto neudržování vztahu dítěte a rodiče jsou pak často konflikty vzniklé v manželství a přetrvávající také po rozvodu. Do takovýchto konfliktů jsou zatahovány i děti. Velice důležité jsou zde informace. Hodně rodičů se mylně domnívá, že čím méně dětem řeknou, tím více je ochrání. Uvažují, jestli by před dětmi měli skrývat svá trápení, aby je neznepokojovali ještě více. Opak je však pravdou. Dítě vždy vycítí změny v chování svých rodičů. Jeho nedostatečné informace ho svádí na cestu sebeobviňování, obav, vlastních domněnek atp. Samozřejmě, že jsou zde třeba informace ohledně rozvodu a mají se říci dítěti přiměřeně k jeho citlivosti a věku. Děti si dobře pamatují, jakým způsobem a v jaké době jim rodiče řekli o rozvodu. Dětem by měla být dána příležitost se k této problematice vyjádřit po svém.

Důležité je se vyhnout výpadům na druhého rodiče, jeho kritizování či obviňování. Po odchodu jednoho z rodičů je potřeba se vyhýbat negativnímu hodnocení odešlého rodiče a nenutit dítě o něm smýšlet také tak. Většinou se to pak otočí proti rodiči, který se tohoto dopustil. Dítěti je potřeba vysvětlit, že takovéto věci se prostě dějí, a že má někdo špatnou vlastnost, ještě nutně neznamená, že je špatným člověkem a nevyklučuje to normální soužití s někým dalším. Dítěti je také důležité pomoci v tom, aby se přestalo zabývat problémy svých rodičů a věnovalo se spíše svým aktivitám. Dítě by se nemělo uzavírat do sebe. V těchto případech by se měl již vyhledat odborník v oblasti dětské psychologie a nepodceňovat jeho trápení a starosti. Pokud k rozvodu dojít již muselo, je velmi důležité, aby i po něm zůstali pro své děti rodiči a zachovali určitou míru úcty k partnerovi a svým dětem, sebeúcty a tak dále. Velmi špatné je však to, když dítě vycítí, že negativní hodnocení toho druhého je odměňováno nebo dokonce oceňováno tím, komu to sdělují, vede to k přetvářce a zkreslení představ o lži a pravdě. Mohlo by to také vést nakonec až k citovým i sociálním problémům.

3.6 Po odchodu některého z rodičů

Každé dítě nereaguje stejným způsobem, ale určité společné rysy se mohou rozpoznat. V reakci na odloučení rodičů děti cítí zmatek, zlost a obavy. Vyžadují o to více pozornosti, protože pláčou pro každou maličkost.

U starších dětí se mohou vyskytnout psychosomatické stavy, jako například bolesti hlavy, nevolnost, bolest žaludku bez zjevné příčiny. Menší děti naopak často procházejí tzv. „regresí“, jako reakce na odchod rodiče. Znamená to, že se může postupně objevovat dumlání palce či noční pomočování. Jsou opět méně zralé, než jsou ale ve skutečnosti.

Snaží se tak o jakýsi útěk zpět do dětství, do období, kdy se cítili lépe a v bezpečí. Mohou se také objevit i problémy typu vad řeči, koktání, šišlání a v nejhorším případě může dítě přestat i mluvit úplně. Většina dětí chová stále ještě naději, že se rodiče zase sblíží.

Rozvodem nastávají také jiné změny, které mají na dítě neblahý vliv. Třeba větší zaměstnanost stávajícího rodiče, který musí více pracovat a nemá tolik času na dítě a je také slabší finanční situace, dále stěhování se do jiného prostředí apod. Hanlivé či negativní vyjadřování jednoho z rodičů proti druhému přispívá ke zvýšení psychické zátěže.

Dítě si také musí zvykat na fakt, že už nežije s oběma rodiči, je v novém prostředí. Například když je dítě svěřeno do péče jednoho z rodičů, což je nejčastější forma úpravy výchovných poměrů nezletilých při rozvodu.³⁷

Pokud soud není schopen rozhodnout, může si vyžádat svědectví, například od lékaře, sousedů nebo učitelů.

Dále je možné nařízením vypracování psychologického posudku soudním znalcem z oboru psychiatrie či psychologie, který může odhalit skutečné vztahy mezi dítětem a rodiči.

³⁷ Špaňhelová, I., *Dítě a rozvod rodičů*, s. 148.

Posuzovanými kritérii jsou například:

vztah rodiče k dítěti – jestli je rodič schopný odhadnout chování dítěte, realisticky vidí klady i zápory, vodí dítě do školky, dohlíží na úkoly, čte pohádky před spaním, jedná se školou, dává mu najevo lásku slovy, ale i chováním,

vztah dítěte k rodiči,

charakter a morálka rodiče – hodnocení dle dokladů o přestupcích a trestných činech, chování při rozvodovém řízení apod.,

osobnost rodiče – jestli má rodič ucelený pohled na svět, je slušný, umí se zasmát i sobě,

socioekonomický status rodiče – který z rodičů je schopen zajistit dítěti lepší bydlení, lékařskou péči, stravu, podmínky pro rozvoj talentu, přístup ke vzdělání, prázdniny,

respekt k právu druhého rodiče stýkat se s dítětem,

šíře rodinného zázemí – kvalita vztahů s tetami, prarodiči, strýci,

vzor pro vytvoření sociální identity dítěte,

kontinuita prostředí pro dítě – jestli se bude moci pohybovat dál ve známém prostředí,

inteligence a vzdělání rodiče – vypovídá o vytrvalosti a cílevědomosti rodiče.

Rodič, který dostává dítě do péče, pečuje o něj, sdílí s ním domácnost a rozhoduje v běžných záležitostech. Rodičovskou zodpovědnost mají dále oba rodiče. V České republice bývají děti svěřovány především matce, otci pak v méně případech. Údajně u nás převládá totiž socialistický názor, že děti patří matkám. Příčinou bývají předsudky sociálních pracovníků, soudců či psychologů. Naopak, prý jen málo otců chce dítě do vlastní péče.³⁸

38 Internetová stránka: www.soc.cas.cz

3.7 Úprava poměrů mezi rodiči a dětmi po rozvodu

Statistika o uspořádání poměrů po rozvodovém řízení pro Českou republiku uvádí, že v posledních patnácti letech bylo přibližně 90% dětí svěřeno do výhradní péče matkám. Tento fakt vzbuzuje pozornost a může vést k otázce, zda skutečně nedochází k diskriminaci otců při rozhodování o výchově.

Statistiky ohledně přidělování dětí do péče ale nenabízejí kromě této konečné bilance podrobnější čísla, která by odpovídala na otázku, kolik procent otců a matek během rozvodu skutečně o svěřeni dítěte do výhradní péče žádá. Podle výpovědí oslovených soudců je hlavní příčinou „nerovného“ svěřování dětí do výhradní výchovy to, že o děti ve skutečnosti žádá jen malé procento otců.³⁹

Jedině soud rozhoduje po rozvodu rodičů o úpravě poměrů nezletilých dětí. Podklady pro rozhodnutí soudu musí zajistit orgán sociálně právní ochrany dětí. Tyto zajištěné skutečnosti jsou shrnuty do zprávy pro soud a slouží jen soudu k orientaci v poměrech dítěte.

Jestliže se oba rodiče shodnou na uspořádání vztahů po rozvodu a to je pro dítě vhodné, stačí pro rozhodnutí soudu tato zpráva. V opačném případě je žádáno soudně i další svědectví o situaci dítěte, například od sousedů nebo učitelů. Soud může také požádat o speciální posudek znalce, například z oborů psychiatrie či psychologie.

Někteří manželé, již rozvedení se dělí o svou rodičovskou odpovědnost nikoli společnou péči o jedno dítě, ale také tím, že každý z nich může mít v trvalé péči alespoň jedno dítě. Toto uspořádání po rozvodu je však většinou odsuzováno, protože tím dítě ztrácí nejen kontakt se svým bratrem nebo sestrou, ale zároveň i kontakt s druhým rodičem.

Při tomto uspořádání po rozvodu by měly být brány v úvahu takové faktory, jako je například vztah s rodiči nebo vztah mezi sourozenci, jejich věkový rozdíl atd.

³⁹ Prekopová, J., *Aby láska v rodinách proudila*, s. 72.

Výhradní péče jen jednoho z rodičů

ještě donedávna byla výhradní péče matky či otce jedinou možností, jak upravit poměry nezletilých dětí po rozvodu. Novela zákona o rodině z roku 1998 přinesla další alternativu úpravy poměrů v podobě střídavé péče. Převážná většina dětí je ale svěřována do stálé péče matky. Do péče otce se dítě svěřuje jen v případech, že matka není způsobilá k péči o své dítě, nejeví o něj zájem nebo není přítomna. I když soud rozhodne jakkoliv a dítě svěří do péče matky či otce, je pokaždé postiženo ztrátou plnohodnotného vztahu s druhým z rodičů. Kontakt s otcem se omezuje, protože většina dětí je svěřována do péče matkám. Tímto omezením kontaktu s jedním z rodičů téměř pokaždé vyvolává v dítěti negativní reakce. Každé dítě reaguje jiným způsobem, ale symptomy stresu se objevují často. Drtivá většina rozvedených rodičů podceňuje nebo přehlíží závažnost a trvání traumatu dítěte způsobeného rozvodem a následným odloučením od jednoho z rodičů. Rodiče totiž chtějí mít vše vyřešeno poměrně rychle, přestože ignorují psychická traumata svých dětí, ale i svá.

Děti žijící ve výhradní péči rodiče stejného pohlaví byly lépe přizpůsobeny situaci po rozvodu, než děti ve výhradní péči rodiče opačného pohlaví. V rodině s péčí jen matky mají dívky méně problémů než chlapci a naopak. Děti v péči rodiče stejného pohlaví jsou více společenské, zralé a jsou i přizpůsobivější. Děti, které vyrůstají v péči otce či matky, získávají různá psychologická poškození, jako omezení schopnosti vytvářet intimní vztahy, nejistotu z hlediska sexuální role nebo nedostatky při sebeovládání. Většina dětí si v péči matky či otce myslí, že situace před rozvodem byla lepší a mnoho z nich také doufá, že se rodiče dají opět dohromady,

Důsledky výchovy jen matkou

ty děti, které zůstávají po rozvodu v péči matky, mohou být různě psychologicky poškozeny:

intimní vztahy – dítě musí mít určitý vzor v partnerských vztazích, nejen na řešení budoucích problémů v těch vlastních. Chlapci potřebují mít úzký vztah s otcem, aby si byli jisti, jak se chovat k ženám. Dívky zase potřebují vědět, že mohou svému otci věřit a že je má jistě rád, jinak mohou pravděpodobně v budoucnu pochybovat o své atraktivitě po ostatnímu muži. Později se také může projevit nejistota,

maskulinita – chlapci, kteří jsou od předškolního věku již ve výhradní péči matky, mohou mít později problém při začleňování do mužského kolektivu, protože vyrůstají spíše ve společnosti žen,

nízká sebeúcta – pokud dítě po rozvodu zůstává u matky, která má samozřejmě jako samoživitelka najednou více starostí, nemusí chápat, proč je náhle přísnější a méně pozorná než dříve. Děti potom berou vinu za rozvod na sebe a myslí si, že jim ho matka zazlívá. Otec pak může tento stav ještě zhoršit, pokud má pramalý nebo žádný zájem o své dítě,

citové stavy – rozvod může děti připravit o domov, čas rodičů, ale i o příbuzné. Čím větší tato ztráta je, tím je větší riziko, že jednou budou trpět například depresemi. Dívky se s nově vzniklou situací zpravidla vyrovnávají do dvou let. Chlapci naopak mohou mít dlouhotrvající problémy. Obecně je totiž dáno, že otec má v rodině větší autoritu a tak pokud je chlapec vychováván jen matkou, kterou navíc nerespektuje, mohou u něj později nastat problémy s chováním, tzn. od agrese a impulzivity až po delikvenci.

Důsledky výchovy rodičem opačného pohlaví

děti, které vyrůstají s rodičem stejného pohlaví, se s rozvodem vyrovnají lépe. Jestliže dívky vyrůstají s otci či chlapci s matkami, může dojít k následujícím problémům:

sexuální napětí – pokud jsou si dítě a rodič opravdu blízko, může v jejich vztahu dojít k určitému sexuálnímu napětí (i mimo jejich vědomí). Dítě má tak pocit, že rodič patří jen jemu a může žárlit na případného nového partnera. K pohlavnímu zneužívání dochází jen u osob s poruchou osobnosti,

změna role - na dítě mohou být kladeny nároky, co se týče například péče o mladší sourozence či domácnost. Rodič, který nemá nikoho, s kým by se dělil o tyto starosti, je může svěřovat dětem a přenášet je tak na ně a to i v oblasti citové. Dítě tak může přijít i o dětství,

problém s identifikací sexuality – dívky jsou méně zranitelné, mají větší kontakt s dospělými ženami (vychovatelky, učitelky), takže není pro ně těžké najít si nějaký ten vzor. Chlapci, kteří jsou ale vychovávaní matkami, mají jen málo příležitostí se s otcem identifikovat. A navíc, jestliže matka otce před synem pomlouvá, chlapec tak může

ztratit o otci dobré mínění a o identifikaci nemá tudíž ani zájem. Tím ale právě získává negativní pohled i na sebe samého. Je tak potlačována jeho mužská identita a je tak závislý na matce. To znamená, že se z něho stává „maminčin mazánek“. V těch horších případech může dojít i k transsexualitě,

Střídavá péče

je spíše takovou prevencí před omezením kontaktu s jedním z rodičů. Dítě je tak chráněno před mnoha vlivy, které by mohly působit ve výhradní péči jen jednoho rodiče. Samozřejmě, že ne všichni rodiče mají předpoklady pro dobré fungování takového uspořádání. Existují také manželé, jejichž konflikt je natolik hluboký, že dohoda není již možná. Základními předpoklady pro střídavou péči je také flexibilita, dobrá vůle, respekt a schopnost kompromisů. Musí s ní také souhlasit oba rodiče a mělo by s ní souhlasit také dítě. Tato péče je charakterizována jako svěřením dítěte ve vymezeném čase do výchovy jednoho rodiče a v dalším časovém období zase do výchovy druhého rodiče. Soud také vymezuje práva a povinnosti obou rodičů. Časové intervaly se mohou lišit podle rozhodnutí soudu, častým řešením je pak i střídání výchovy po měsíci, ale je také možné dohodnout i kratší časové intervaly. Střídavá péče rodičů je také podmíněna blízkostí bydlišť rodičů tak, aby dítě docházelo do stejné školy. Stejně jako svěřením do výhradní péče jednoho z rodičů, má také střídavá péče své nevýhody i výhody. Asi největší výhodou střídavé péče je neustálé udržování kontaktu dítěte s oběma rodiči. V případě střídavé péče se rodiče nedomlouvají na výživném (jen, pokud má jeden z rodičů podstatně nižší příjmy než druhý). Dítě je pak u každého rodiče zpravidla týden nebo čtrnáct dní. Mělo by mít také u každého své zázemí. Mnohokrát totiž nastávají problémy s novými partnery rodičů. Rodiče jsou stále přítomni a dítě se tak může na kteréhokoli, kdykoli a s čímkoli obrátit. Nevýhodou střídavé péče je pak právě ono samotné střídání – střídají se lidé v okolí, prostředí apod. Avšak i psychologové a sociální pracovníci nemají na střídavou péči jednotný názor. Někteří z nich zastávají názor, že dítě má pak neustálý pocit, že se stěhuje a že by mělo mít jeden domov a jen jednoho dominantního rodiče. Další si naopak myslí, že omezuje pocit ztráty a zůstávají tak jen zachovány prvky ženského a mužského přístupu ve výchově.⁴⁰ Vyplývá tak, že děti ze střídavé péče mají pak vyšší sebeúctu a také se lépe vyrovnávají s rozvodem.

40 Internetová stránka: www.zakony.kurzy.cz

Bránění ve styku druhému rodiči

vymezený styk soudem nebo dohodou rodiče s dítětem se v některých případech snaží rodič, v jehož výhradní péči dítě je, ještě omezit či úplně znemožnit. Obvykle toto dělají matky oproti otcům. Tento jev je často slučitelný s popouzením proti druhému rodiči. Důvody mohou být opět různé – vymazat druhého rodiče ze života dítěte, snaha mít své dítě jen pro sebe nebo jen touha vytrestat bývalého manžela. K přerušení kontaktů mezi dětmi a otcem matky používají mnoho rozmanitých prostředků. Někteří rodiče se snaží plánovat na dobu návštěvy druhého rodiče atraktivní činnost pro dítě, aby bylo dítěti líto tuto činnost opustit, vymýšlí nemoc dítěte apod. Jiní rodiče jen znepríjemňují předání dítěte. Důsledky takovéto činnosti jsou jasné. Dítě si pak oslabí či úplně ztratí vztah a kontakt s druhým rodičem. Psychické následky pak nemusí nést jen dítě, ale také rodič, kterému je v kontaktu s dítětem bráněno,

Popouzení proti jednomu z rodičů

popouzení je definováno jako „jakékoli ovlivňování dítěte, přímé nebo nepřímé, s úmyslem snížit hodnotu druhého rodiče v očích dítěte. Intenzita popouzení může být různá, dítě může být popouzeno jedním rodičem vůči druhému nebo proti oběma rodičům vzájemně“. Obvykle popouzí právě matky, které mají dítě ve své výhradní péči a které se snaží vymazat otce z života dítěte a upevnit tak svou pozici u dítěte a výchovnou moc. Tyto motivy mohou být zase různé, například touha po pomstě, strach nebo zloba.

Popouzení je tedy dlouhodobá a záměrná činnost v neprospěch bývalého partnera. Rodič se snaží svého bývalého partnera u dítěte očernit, ponížít a pomluvit, zesměšnit a poukazuje na jeho výhradně negativní vlastnosti. Děti se pak velice lehce nechají přesvědčit a přijmou zkreslenou představu o svém druhém rodiči. Zaujímají k němu již negativní postoj, reakce jsou s nenávisť, strachem nebo odtažitostí.

Tyto děti, které jsou popuzovány, prožívají uvnitř sebe konflikt, protože cítí, že s druhým rodičem mají mnoho společného. Až v pokročilém věku pak jsou děti schopni posoudit ty pravé vlastnosti a schopnosti, činy druhého rodiče a upravují si tak obrázek, který o něm měly v dětství.

4. Sociologický výzkum na víceletém gymnáziu v Brně

V únoru 2012 jsem v regionu Jihomoravského kraje, konkrétně v Brně, kde jsem vyrůstala a mám velice dobrou místní a osobní znalost v souvislosti s bydlištěm, rozdala anonymní dotazníky na soukromém víceletém gymnáziu (**vzor viz příloha č. 1**).

Toto víceleté gymnázium s tradicí již od roku 1992 umožňuje všem mladým lidem plnohodnotný vstup do života. Během své působnosti se zasloužilo o speciální vzdělávací programy, projektovou výuku, vznik podpůrných zařízení či získání mezinárodního certifikátu IES.

Posláním a cílem je poskytování kvalitního vzdělávání všem studentům, s přihlédnutím na jejich specifické potřeby. Hlavním cílem je vytvořit a prohloubit kompetence studentů. Slovo Integra se objevuje v názvu školy už v roce 1992 a má tak již značnou tradici. „Integrovaním“ je v tomto případě míněno hlavně individuální začleňování žáků do menších studijních kolektivů, ve kterých jim je zajištěn osobní přístup – každý ze studentů je přeci výjimečný, jedinečný.

Je to tedy všeobecné víceleté gymnázium rodinného typu, kde mj. studují výjimečně nadaní studenti, vrcholoví sportovci i žáci se speciálními vzdělávacími potřebami. Cílem gymnázia je poskytnout studentům kvalitní středoškolské vzdělání, zakončené státní maturitní zkouškou. Větší důraz je kladen na výuku cizích jazyků a výpočetní techniky.

Nabídka vyučovacích předmětů se skládá z předmětů povinných, nepovinných a volitelných, větší profilace ve vyšších ročnících, jako jsou volitelné semináře, maturitní semináře, individuální konzultace.

Cílem školy je také rozvoj mravních hodnot a osobností žáků. Škola podporuje situace stimulační socializaci žáků (pravidla komunity, pravidla společenského života, tolerance).

Škola aktivně vystupuje proti jakémukoli chování, které má za následek pocit ohrožení, fyzické násilí, vulgární projevy, šikanování, posmívání. Ve škole je také zřízena funkce školního psychologa a speciálního pedagoga. Jako školské zařízení gymnázia bylo zřízeno speciálně pedagogické centrum (**viz školní řád gymnázia, příloha č. 3**).

Oslovila jsem tedy celkem 36 žáků této školy. Setkala jsem se víceméně s příznivými reakcemi. Dotazník obsahuje 7 základních a cílených otázek, jako například zda jsou rodiče rozvedení, zda dítě žije s matkou či otcem, věk dítěte, kolik bylo asi dítěti v době rozvodu, jak toto období dítě prožívalo, zda má dítě ještě nějakého kamaráda či kamarádku, která má také rozvedené rodiče a má zkušenosti s touto negativní situací, apod.

Dále jsem zjišťovala názory dětí na tuto situaci, a také co si o tom všem myslí, včetně názorů na chování rodičů. Výsledkem je 23 vzkazů od dětí jejich rodičům (**viz příloha č. 2**).

Tento výzkum jsem dělala ne s velkým cílem, ale chtěla jsem jen zjistit, kolik dětí a v jakém věku si prošlo rozvodem svých rodičů.

Moc mě ani nepřekvapuje, že všechny děti rozvedených rodičů žijí s matkou. Nerada bych zde ale soudila nějakým způsobem české soudnictví a míru jeho viny.

Domnívám se, že v naprosté většině případů, tím myslím ty rodiny, kdy jsou otec i matka způsobilí k tomu, aby vychovávali dítě, tím mám na mysli, že nejsou závislí na žádných omamných látkách, nepijí alkohol, mají práci a zázemí, se mohou rodiče dohodnout, nebo soud svěří dítě přímo matce, protože není důvod, proč dítě svěřit otci, který se rozhodnutí tohoto soudu nijak nebrání.

5. Cíl výzkumu, výběrový soubor, metoda zpracování, popis a zdůvodnění hypotéz

Cílem této práce není jen základní popsání dané problematiky, tzn. situace po rozvodu a s tím související strategie chování dětí, co na dítě působí nejdůležitěji či oblast péče po odloučení rodičů o děti, ve které jsou jednoznačně znevýhodněni muži.

Přesto, že formálně jsou si oba rodiče rovni, soudy stále preferují svěřování dětí po rozvodu manželů do výhradní péče matkám. Je to pravděpodobně důsledek toho, že v úplných rodinách jsou to většinou právě matky, které zastávají každodenní úkony spojené s péčí o děti a jsou dětem spíše k dispozici po celkové stránce.

Soudci proto také předpokládají, že po rozvodu mohou proto právě matky zajistit dětem kontinuitu.

Tato nerovnost již však dnes není zakódována v samotných zákonech, ve kterých se o pohlaví rodiče vůbec nehovoří. Rozvod ale znamená ve většině případů narušení nebo oslabení kontaktů mezi otcem a jeho dětmi.

Zejména mi jde o jakési vytvoření prvotní pozice, kterou bych měla možnost případně v budoucnosti využít pro pozdější práce, protože tato problematika se jistě dotýká každého z nás a vůbec celé naší společnosti.

Dle mého názoru se v dnešní době stal rozvod zcela běžnou záležitostí. Je to velice aktuální a důležité téma a je nutné se jím zabývat, proto popsání problému, pochopení základních principů a zjištění aktuálního stavu jsou jen části celého problému, které bych chtěla zde upevnit a pomoci možná také i svým dílem v tomto společenském problému.

Při psaní práce jsem vycházela především z odborných knih autorů J. Máchové, L. Zapletalové, S. Fischera, J. Škody a Z. Matějčka, dále pak z údajů, jenž byly publikovány na vybraných internetových stránkách a v neposlední řadě také z informačních zdrojů nasbíraných dat.

Výběrový soubor

Za cílovou skupinu této diplomové práce jsem si zvolila žáky víceletého gymnázia v Brně, které mohou mít určité problémy nebo konflikty, které se odehrávají v jejich bezprostřední blízkosti.

Protože rozvod je bezesporu jednou z největších zkoušek v životě člověka. Klade tak nesmírné nároky jak na psychiku rodičů, tak i na psychiku dětí.

Existuje totiž jen velmi malé procento dětí, jestli vůbec nějaké, které by rozvod rodičů negativně nezasáhl. Některé se s tím vyrovnají lépe, jiné zase hůře, všechny nějakým způsobem poznamená.

U některých dětí pak mohou zůstat i trvalé následky, které značně ovlivňují jejich budoucí život. Člověk se v naší společnosti nemusí moc rozhlížet, aby příklady takového poznamenání našel.

Přesto není třeba podléhat přílišnému pesimismu či dokonce beznaději, co se týče rozvodové problematiky, protože existují i účinné cesty, jak dětem zmírnit jejich bolest a omezit negativní dopad rozvodu na psychiku dítěte.

Výzkum tedy probíhal v jednotlivých třídách, v regionu Jihomoravského kraje, konkrétně v Brně, kde jsem já sama vyrůstala a mám zde také dobrou místní a osobní znalost některých škol.

V tomto případě se jedná o víceleté soukromé gymnázium INTEGRA v Brně Líšni, kde některé děti dokonce znám i osobně.

Tuto školu jsem si zvolila, protože je to víceleté gymnázium a tedy je zde lepší možnost provést výzkum v rámci průřezu dětí více věkových kategorií, zejména děti od 12 do 16 let věku.

S těmito dětmi však školu navštěvují i děti s pohybovým handicapem, které se také zčásti do tohoto výzkumu zapojily.

S výzkumem mi pomáhaly i dvě učitelky této školy, které mi laskavě poskytly konzultace a některé učební materiály.

Provedly mě také po škole a ukázaly zázemí školy, její vybavení, jako je například školní dvůr, školní jídelna, jednotlivé třídy, kabinet a kancelář ředitelky školy. V kabinetu se pak třídil samotný výzkum.

Jak jsem tedy psala v předešlé kapitole, oslovila jsem celkem 36 žáků této školy. Setkala jsem se víceméně s příznivými reakcemi.

Dotazník obsahuje 7 základních a cílených otázek, jako například zda jsou rodiče rozvedení, zda dítě žije s matkou či otcem, věk dítěte, kolik bylo asi dítěti v době rozvodu, jak toto období dítě prožívalo, zda má dítě ještě nějakého kamaráda či kamarádku, která má také rozvedené rodiče a má zkušenosti s touto negativní situací, apod.

V souvislosti s touto problematikou jsem se také zčásti věnovala možnostmi prevence krizových rizik v rodinách, pramenící z konfliktů a situace po rozvodu rodičů, v rámci dopadu na dítě, na hledání odpovědi na otázky, proč dochází k těmto situacím, popřípadě k selhání vztahu rodičů.

„Doufám tedy, že se mi podařilo přiblížit problematiku toho, jak by měla situace po rozvodu asi vypadat, aby na dítěti nezanechala velké následky.“

Co bych touto prací však chtěla zdůraznit je, že dítě se stává často jednou z nejtěžších obětí rozvodu, přestože to tak nevypadá a nese na něm minimální podíl a že záleží jen na rodičích samotných, jestli mu jeho pozici usnadní či ztíží.“

Metoda zpracování

Základní metoda zpracování je metoda dotazníku, který si pokládal za cíl co nejpřesněji analyzovat danou problematiku v rámci širšího okruhu dotazovaných dětí, nejen již z rozvedených rodin a shrnul konečné výsledky v ucelený souhrn informací.

Metoda dotazníková patří k jedné ze základních sociologických technik sběru informací. Je postavená na získávání empirických údajů prostřednictvím dotazníku.

Tento výzkumný nástroj je v podstatě předtištěným souborem otázek, v mém případě je to sedm otázek, na něž jsou vyžadovány písemné odpovědi od daných respondentů. V zásadě může tento dotazník i obsahovat všechny typy otázek, používané v sociologickém dotazování.

Vzhledem k požadavku samostatného vyplňování respondentem a vzhledem k poměrně velkým výběrovým souborům preferuji otázky uzavřené a formulované tak, aby nebyly složité a nevyžadovaly již přídatné ústní vysvětlení či doplnění.

Pokyny pro respondenty i úvodní vysvětlení smyslu výzkumné akce jsou součástí dotazníku. Rozvržení otázek v dotazníku sleduje myšlenkové postupy respondentů, jimž je dotazník právě určen.

Co se týče nevýhod dotazníkové metody, ty mohou spočívat v menších možnostech kontroly vlastního procesu dotazování, než jaké jsou například u metody rozhovoru. Odpovědi však mohou být i ovlivněny jinými osobami, jako je například pracovní skupina nebo členové rodiny. Metoda dotazníku klade o to větší nárok na schopnosti respondenta.

Na základě tohoto dotazníku sem se snažila získat informace a ucelit je do grafů, které jsem postupně buď verifikovala anebo naopak falzifikovala.

K nejzajímavějším závěrům však patří vzkazy dětí jejich rodičům, které byly v rámci otázek dotazníku. Tyto vzkazy jsou velice citlivé a velmi si cením toto, že děti byly opravdu vstřícné a svěřily se i s těmito svými pocity. Je to jakýsi přehled toho, co si děti

opravdu myslí a prožívají v období rozvodu svých rodičů, o jejich psychice, jistotách obecně apod. jedná se například o vzkazy typu:

„Chybí mi větší důvěra a méně péče.“

„Zkuste také někdy poslouchat, co Vám říkám.“

„I přes Vaše nesnesitelné hádky Vás mám rád/a.“

„Snažte se na mne být více hodní.“

„Děkuji Vám za to, že jste i přes všechny starosti stále v kontaktu.“

„Je to složité, ale prakticky nemožné, nemít vlastní rodiče rád/a.“

„Nesnažte si mě přetahovat vždy jen na svou stranu, podle toho, jak se Vám to hodí.“

„Jste skvělí a děkuji Vám za všechno, i za to, že jste v kontaktu i nadále.“

„Děkuji Vám za všechno, co jste pro mne udělali za celou dobu mého života.“

„Jsem rád/a, že jste v kontaktu i po rozvodu, ale táto, uvědom si, že i pro mne to bylo těžké období.“

„I když se poměrně často hádáte, snažte se to řešit v klidu, prosím.“

Mám Vás moc rád/a.“

„Děkuji Vám za vše a buďte šťastní.“

„Prosím, nerozvádějte se.“

„Mám Vás rád/a a jsem také rád/a, že Vás mám, děkuji za to, co mám.“

„Chtěl/a bych se nejdříve o Vašem rozchodu dozvědět především od Vás, ne ze zásuvky, kde leží rozvodové papíry.“

„Mám rád/a mámu, tátu už pak méně, protože mi dává lživé naděje a sliby.“

„Neříkejte mi, že mě nemáte rádi, i když někdy více zlobím.“

„Nesnažte se mi namluvit, že jste dokonalí. Vím, že to tak vždy není.“

„Už nejsem tak malý/á, jak si stále myslíte, potom se chovám jako velký/á a nesmyslně.“

„Nechci být stále v centru Vaší pozornosti – více důvěry.“

„Nesmíte zapomínat, že nejsem ještě velký/á a tak se nedokážu ještě správně vyjádřit.“

„Přestaňte se předhánět v rozmazlování mé osoby.“

Popis hypotéz

Dle poznatků, které jsem získala z čerpání literatury, jsem si stanovila tyto následující hypotézy pro děti od 12 do 16 let. Tyto hypotézy se týkají dětí z nerozvedených i rozvedených rodin. Tyto hypotézy jsem se díky výzkumu snažila buď vyvrátit anebo potvrdit.

1. V dnešní době se rodiny s dětmi rozvádí více, než v dřívějších dobách.
2. Děti mají kolem sebe jako vzor převážně kamarády z rozvedených rodin spíše, než děti z nerozvedených rodin.
3. V případě, že se rodiče rozvádějí a mají již děti, připadají v naprosté většině do výhradní péče matky.
4. Děti reagují na rozvod svých rodičů spíše podrážděně, jsou úzkostnější, než děti z rodin nerozvedených.

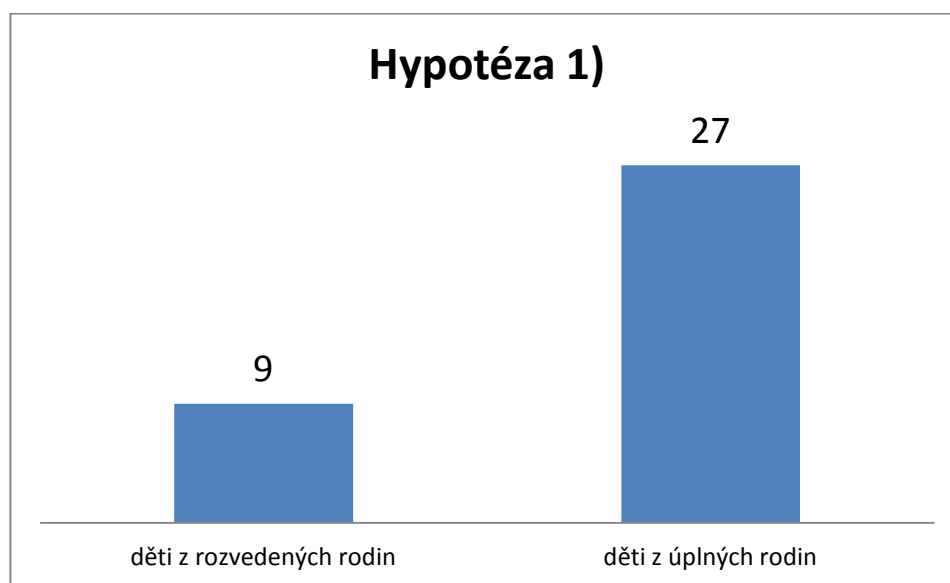
Zdůvodnění hypotéz

Tato problematika, tedy děti z rozvedených rodin již byla mnohokrát zkoumána, nicméně já ve svém výzkumu vycházím z dřívějších provedených výzkumů a spíše jen prověřuji, zda se dopracuji k podobným či dokonce stejným výsledkům.

Hypotéza 1)

V dnešní době se rodiny s dětmi rozvádí více, než v dřívějších dobách.

Dnes je opravdu doba, kdy dochází k většímu množství rozvodů, rodiče mají na děti méně času, věnují se kariéře, vlastním zájmům apod. Je popsána na základě toho, že ve výzkumech nebylo prokázáno, že by tomu bylo naopak.

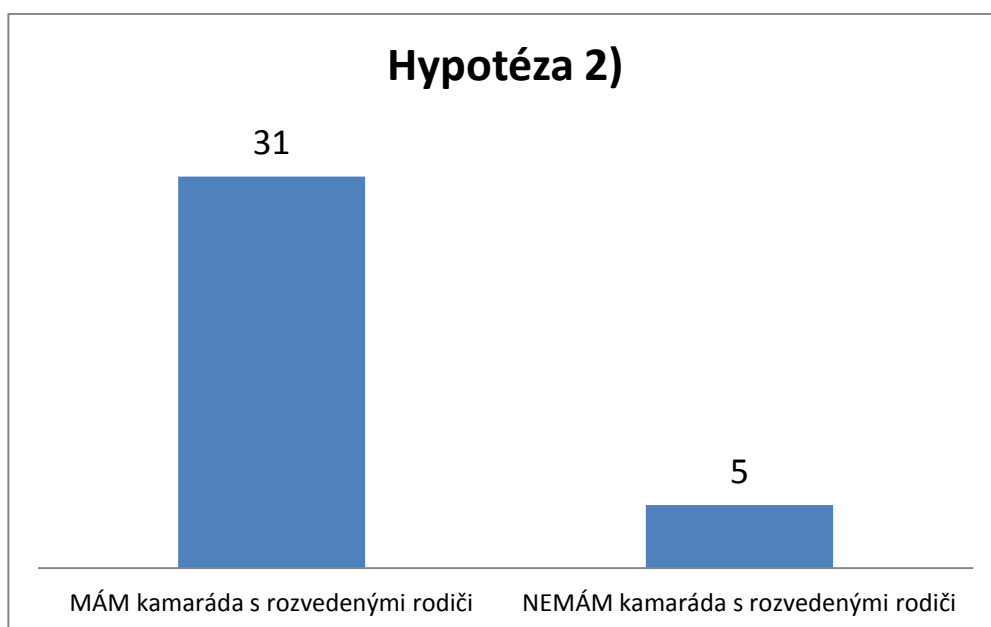
TATO HYPOTÉZA NEBYLA POTVRZENA

Můj výzkum na soukromém víceletém gymnáziu INTEGRA prokázal, že v této škole je méně dětí z rozvedených rodin.

Hypotéza 2)

Děti mají kolem sebe jako vzor převážně kamarády z rozvedených rodin spíše, než děti z nerozvedených rodin.

Děti mají kolem sebe vzory a kamarády z již rozvedených rodin a je formulována na základě výzkumu z hypotézy 1).

TATO HYPOTÉZA BYLA POTVRZENA

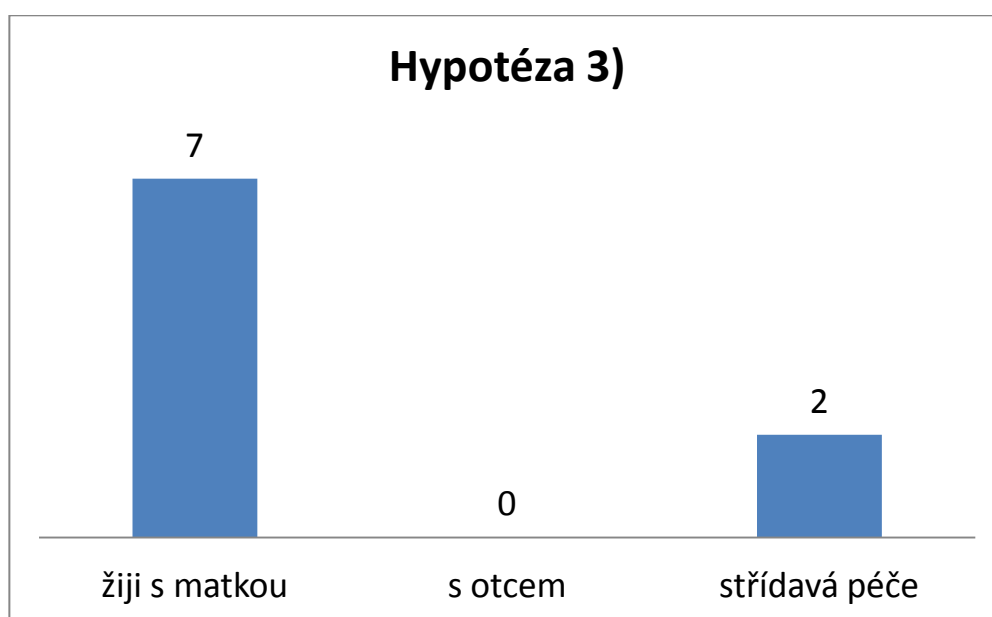
Můj výzkum na soukromém víceletém gymnáziu INTEGRA prokázal, že děti v této škole opravdu mají za vzory kamarády z již rozvedených rodin.

Hypotéza 3)

V případě, že se rodiče rozvádějí a mají již děti, připadají v naprosté většině do výhradní péče matky.

Je obecně známo, že naprostá většina dětí je svěřována do stálé péče matky. Rozhoduje o tom soud. Do péče otce se dítě svěřuje jen tehdy, když matka není způsobilá k péči o své dítě, nejeví o něj zájem nebo není přítomna.

Je formulována na základě rozhodování českého soudnictví v těchto případech.

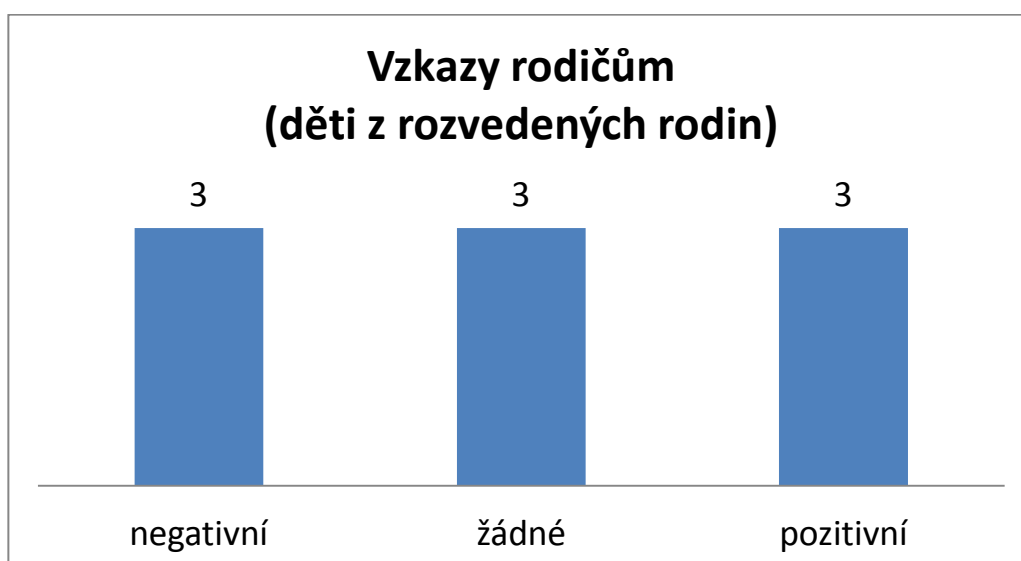
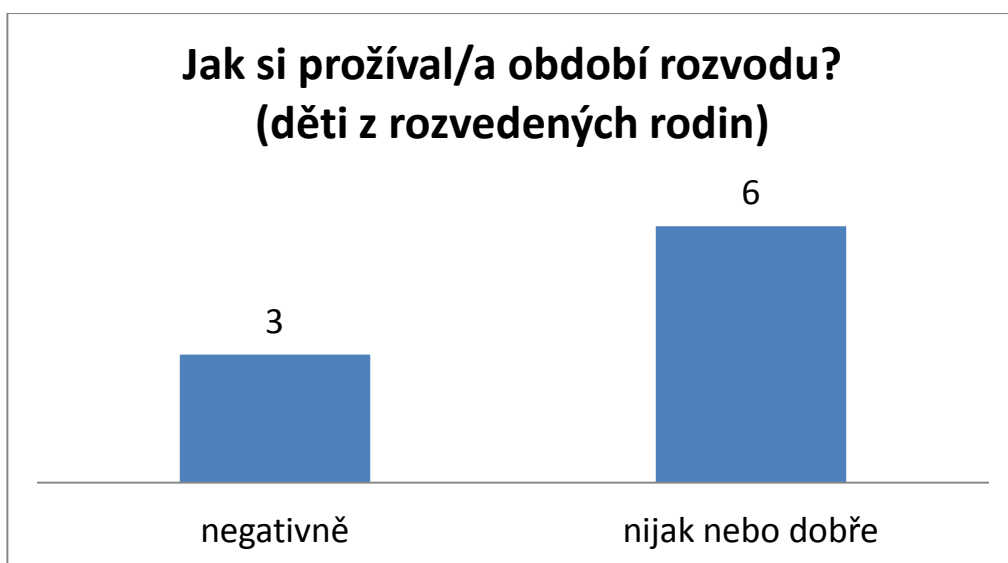
TATO HYPOTÉZA BYLA POTVRZENA

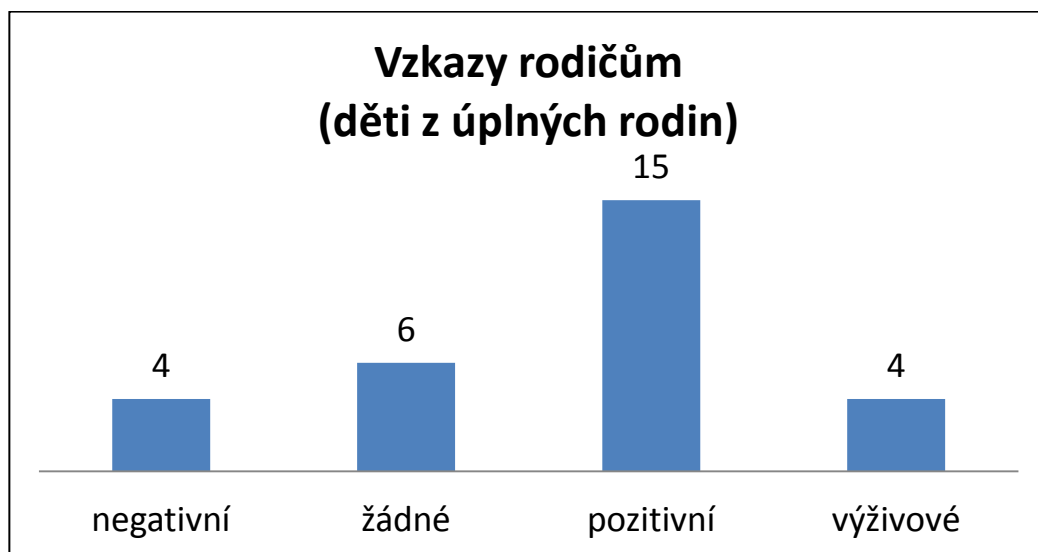
Můj výzkum na soukromém víceletém gymnáziu INTEGRA prokázal, že v této škole jsou děti, které jsou z již rozvedených rodin, a po rozvodu je dítě svěřeno v naprosté většině do péče matce.

Hypotéza 4)

Děti reagují na rozvod svých rodičů spíše podrážděně, jsou úzkostnější, než děti z rodin nerozvedených.

Děti z rodin rozvedených jsou úzkostnější, než děti z rodin nerozvedených, je popsána na základě Warshaka, který tvrdí, že děti z rodin rozvedených jsou opravdu úzkostnější a projevují více depresivních stavů. Tento bod jsem pojala ve 3 rovinách:

Z těchto 3 grafů tedy názorně vyplývá, že i čtvrtá hypotéza byla potvrzena.

Závěr

V této práci se snažím zachytit problematiku rodiny, manželství, neúplné rodiny, rozvodu a jeho vlivu na psychiku dítěte, jejich možnosti prevence.

Rozvod je nejčastějším koncem manželství. Dříve, než se uzavře manželství, by si každý měl dobře promyslet, zda to opravdu myslí vážně a chce v manželství zůstat trvale. Podobně by tomu mělo být i v případě rozhodnutí pořídit si dítě. Protože případným rozvodem budou trpět nejen partneři, ale hlavně jejich děti.

Na většině dětí rozvod nezanechává viditelné trvalé jizvy na jeho psychickém vývoji. Přesto ale stále zůstává určité procento dětí, které trpí dlouhodobou škodou, jejichž stopy můžeme vysledovat až k rozvodu rodičů. Stále jsou také rozebírány pocity rodičů, jejich vystupování a chování vůči svým dětem. Ptají se například, jak manželství zvládnout nebo zůstat spolu kvůli dětem. Moje vlastní zkušenost ovšem je, že to není vždy to nejlepší řešení. Pokud jsou konflikty mezi rodiči téměř na denním pořádku, urážejí se či shazují jeden před druhým, ani si totiž neuvědomují, jak negativní vliv to má na dítě.

Děti pak nevědí, kdo je vlastně na vině, komu má věřit či s kým se případně identifikovat. A to nemluvě také o tom, že toto chování rodičů může vyústit až v násilí, což je již přímo destruktivní jak pro dítě, tak pro celou rodinu a rozvod je v takovémto případě jen „menší zlo“. Ve své práci čerpám také z komunikace s dětmi a dotazníků, které jsem vytvořila a poprosila je o jejich laskavé vyplnění. Jsem ale zpětně ráda, že jsem si toto téma vybrala. Dozvěděla jsem se spoustu nového ohledně této problematiky. Možná se mi tyto základní znalosti budou jednou hodit, přestože bych samozřejmě byla ráda, kdybych se ve svém životě rozvodu vyhnula.

Chtěla bych poděkovat paní učitelce Spoustové za konzultace a paní učitelce Frankové za pomoc s průzkumem ve třídách tohoto soukromého víceletého gymnázia. Moje poděkování patří také těmto studentům, kteří mi na otázky odpověděli.

Cílem diplomové práce bylo zanalyzovat a popsat problematiku rodiny a rozvodu v dnešní společnosti a navrhnout možné zlepšení v dané oblasti.

Teoretická část práce uvedená v první kapitole obsahuje poznatky získané z vybraných knih a internetových zdrojů. V této části práce jsou zejména uvedeny údaje z oblasti rodiny, významu rodiny a její pojem.

Druhá kapitola se snaží poukázat na psychické deprivace dětí, neúplnou rodinu, chování a prožívání dítěte v situaci rozvodu rodičů, nesoulad v partnerství.

Ve třetí kapitole je popsána problematika rozvodu jako takového, chování a prožívání dítěte v jednotlivých věkových kategoriích, období po odchodu některého z rodičů, možnosti kompenzace traumatu apod.

V návaznosti na provedený výzkum formou dotazníku na soukromém víceletém gymnáziu mohu říci, že se potvrdila skutečnost, že v naprosté většině bylo dítě po rozvodu rodičů svěřeno do výhradní péče matky a jen ve dvou případech byla zavedena střídavá péče.

Na druhou stranu se však nepotvrdil obecný názor a dnešní fakt, že se většina rodin rozvádí, což si myslím, že je velmi pozitivní zpráva a výsledek mého šetření.

Poznatky z mé práce mohou být přínosem například pro základní školy, gymnázia, různé instituce zabývající se touto problematikou i některé rodiny s dětmi, ale také posloužit například pracovníkům v sociálních poradnách, kteří pracují s rodiči, ale především s dětmi.

A co říci úplným závěrem? Myslím si, že daná problematika neobsahuje výrazné nedostatky, které by bylo nutné neodkladně řešit. Lze však v návaznosti vyhodnoceného výzkumu říci, že děti mají kolem sebe opravdu kamarády a vzory z rozvedených rodin, je jich dokonce naprostá většina. Děti z rozvedených rodin jsou úzkostnější a mají i více depresivních stavů, než děti z úplných rodin. Jelikož jsem svůj výzkum prováděla na soukromém víceletém gymnáziu, kde děti v dotaznících ve větší míře uváděly, že nemají rozvedené rodiče, ač ostatní výzkumy a statistiky uvádějí opak, jsem zpětně ráda, že v mém výzkumu na této škole je tomu naopak. Možná je to dáno i faktem, že toto gymnázium je soukromé a tudíž jej navštěvují spíše děti z úplných rodin, protože jsou na tom ekonomicky lépe a mohou si dovolit platit školné. Důležité však je, uvědomit si, že základem pro lidskou společnost je rodina a dospělý člověk, který je vychováván v úplné, fungující a harmonické rodině a ten tvoří nejlepší vzor pro ostatní členy společnosti.

Nutné je snažit se i nadále postavení těchto hodnot dál upevnit v rodině a zároveň tím i přispět k rozvoji společnosti jako celku.

Resumé

Moje diplomová práce je převážně řešena ve dvou částech a to teoretické a praktické.

Teoretická část se zabývá popisem rodiny, jejího významu v dnešní společnosti, její funkcí, výchovou dětí, rodičovstvím, rodičovským chováním apod.

Dále objasňuje některé základní pojmy, jako je neúplná rodina, poruchy rodičovství, psychická deprivace v dětství, syndrom zavrženého rodiče. Vysvětluje také problematiku rozvodu, jeho příčiny a prožívání dětí tohoto období v různých věkových kategoriích. Řeší i oblast možnosti kompenzace traumatu jako takového na dítě.

V praktické části jsem se zaměřila zejména na dotazníky, které jsem vytvořila a rozdala v rámci výzkumu, dětem na soukromém víceletém gymnáziu v Brně. Snažila jsem se zde zachytit jejich postřehy ze svého blízkého i vzdálenějšího prostředí a okolí.

Pro lepší názornost je také diplomová práce doplněna grafy. Pro účely diplomové práce byly použity materiály poskytnuté společností Integra a literatura, která je uvedena v Seznamu použité literatury.

Anotace

Teoretická část má popsat a objasnit problematiku rodiny jako instituce, neúplnou rodinu, rozvod a s ním spojený vliv na dítě a možnosti kompenzace tohoto traumatu.

Praktická část je pak zaměřená na poznatky, které jsem postupně získávala v kontaktu s dětmi, ale i na poznatky, které jsem měla možnost získat prostřednictvím dotazníků rozdaných dětem.

Cílem této praktické části je seznámit se s dětmi, které se mohou potýkat v rozvodovém řízení rodičů nebo v neúplné rodině.

Klíčová slova

Rodina, neúplná rodina, rozvod, děti, manželství, společnost, situace po rozvodu, strategie, traumatická událost, prožívání, rodič

Annotation

Theoretic part inscribe and clear up problems of family, one-parent family, divorce and influence to child and possibilities of compensation this trauma.

Practical part target the knowledge which I got liaise with children and the knowledge which I got by questionnaire from children (at elementary school.)

The target of my practical part is get to know children whose parents are in divorce proceedings and in one-parent family.

Key words

Family, one-parent family, divorce, children, marriage, society, situation after divorce, strategy, traumatic event, experience, parent

Seznam použité literatury

1. Bakalář, E., *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Praha: Karolinum, 2006, 152 s. ISBN 80-246-1089-2.
2. Berger, M., Gravillon, I. *Když se rodiče rozvádějí*. Praha: Portál, 2011, 131 s. ISBN 978-80-7367-843-2.
3. Berneová, H., Savary, M., *Jak nevychovat dítě s pocitem méněcennosti*. Praha: Portál, 2003, 132 s. ISBN 80-7178-855-4.
4. Chapman, G., *Kéž bych byl býval věděl*. Praha: Návrat domů, 2011, 128 s. ISBN 978-80-7255-258-0.
5. Fischer, S., Škoda, J., *Sociální patologie*. Havlíčkův Brod: Grada, 2009, 218 s. ISBN 978-80-247-2781-3.
6. Francová, M., Dvořáková, J., *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. Praha: Portál, 2008, 248 s. ISBN 978-80-7357-586-1.
7. Giddens, A., *Sociologie*. Praha: ARGO, 2003, 595 s. ISBN 80-720-3124-4.
8. Hagelinová, R., *30 rad na 30 dnů, jak zachránit rodinu*. Praha: Ideál, 2010, 272 s. ISBN 978-80-86995-17-5.
9. Hartl, P., Hartlová, H., *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, 797 s. ISBN 978-80-7367-569-1.
10. Langmeier, J., Matějček, Z., *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 1974, 399 s. ISBN 978-80-246-1983-5.
11. Loseyová, M. B., *Děti současnosti*. Bratislava: Eugenika, 2011, 253 s. ISBN 978-80-810-0233-5.
12. Matějček, Z., *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 2007, 143 s. ISBN 80-7367-325-8.
13. Matějček, Z., *Co děti nejvíce potřebují*. Praha: Portál, 1994, 108 s. ISBN 978-80-7367-504-2.
14. Matoušek, O., Pazlarová, H., *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2010, 184 s. ISBN 978-80-7367-7398.
15. Mertin, V., *Výchovné maličkosti*. Praha: Portál, 2011, 212 s. ISBN 978-80-7367-857-9.
16. Možný, I., *Rodina a společnost*. Praha: Slon, 2006, 323 s. ISBN 978-80-86429-87-8.

17. Mycielski, J., *Manuál pre rodičov*. Bratislava: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2008, 103 s. ISBN 978-80-7165-692-0.
18. Petitcollin, Ch., *Jak správne komunikovať se sým dítetom*. Praha: Pierot, 2009, 112 s. ISBN 978-80-7353-142-3.
19. Poupětová, Š., *Netrapte se po rozvodu*. Havlíčkův Brod: Grada, 2009, 176 s. ISBN 978-80-247-2046-3.
20. Prekopová, J., *I rodiče by měli dělat chyby*. Praha: Portál, 2010, 112 s. ISBN 978-80-7367-766-4.
21. Prekopová, J., *Aby láska v rodinách proudila*. Praha: M. Elšíková, 2011, 199 s. ISBN 978-80-9049-910-2.
22. Prekopová, J., *Jak být dobrým rodičem*. Havlíčkův Brod: Grada, 2001, 88 s. ISBN 978-80-247-9063-3.
23. Reichlin, G, Winkler, C., *Výchova dětí*. Brno:COMPUTER PRESS, 2007, 168 s. ISBN 978-80-2511-638-8.
24. Sauzede, J. P., *Spokojené soužití v nové rodině*. Praha: Portál, 2007, 160 s. ISBN 80-7367-295-2.
25. Sunderlandová, M., *Věda zvaná rodičovství*. Praha: Ikar, 2008, 288 s. ISBN 978-80-249-1004-8.
26. Špaňhelová, I., *Komunikace mezi rodičem a dítetom*. Havlíčkův Brod: Grada, 2009, 104 s. ISBN 978-80-247-2698-4.
27. Špaňhelová, I., *Dítě a rozvod rodičů*. Havlíčkův Brod: Grada, 2011, 179 s. ISBN 978-80-7353-142-3.
28. Templar, R., *100 zlatých pravidel, jak být dobrým rodičem*. Havlíčkův Brod: Grada, 2008, 256 s. ISBN 978-80-247-2694-6.
29. Vágnerová, M., *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000, 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.
30. Vymětal, J., *Úzkost a strach u dětí*. Praha: Portál, 2004, 481 s. ISBN 80-861-2315-4.
31. Výrost, J., Slaměník J. *Sociální psychologie*. Praha: Grada, 2008, 416 s. ISBN 978-80-247-1428-8.
32. Warshak, R. A., *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál, 1996, 121 s. ISBN 80-71780-89-8.

Informační prameny:

33. Internetová stránka www.czso.cz
34. Internetová stránka www.efektivnirodicovstvi.cz
35. Internetová stránka www.gymnazium-integra.cz
36. Internetová stránka www.manzelstvi.cz
37. Internetová stránka www.mojerodina.cz
38. Internetová stránka: www.rodina.cz
39. Internetová stránka: www.soc.cas.cz
40. Internetová stránka: www.socioweb.cz
41. Internetová stránka: www.zakony.kurzy.cz

Seznam pojmů

Rodina - rodina je primární sociální skupina, v jejímž životě probíhají hospodářské, biologické, psychologické, morální a právní procesy.

zánik manželství - může nastat jen třemi způsoby. Buď smrtí jednoho z manželů, rozvodem a prohlášením jednoho z manželů za mrtvého,

trauma - slovo trauma se používá ve významu poškození těla. Nadměrný stres způsobující psychické trauma souvisí s aktivací tzv. systémů přežití v lidském mozku. V lidském mozku existují dva souběžné systémy, řídící reakce na ohrožující podněty,

syndrom zavrženého rodiče - je psychická porucha a rozumí se jí „proces, kdy dítěti je vůči rodiči vštěpována kritika a odpor, které jsou neoprávněné nebo přehnané“. Jedná se o programování dítěte proti druhému rodiči, ale může zahrnovat i další aspekty,

manželství - manželství je trvalé společenství muže a ženy, založené zákonem stanoveným způsobem. Cílem svazku je založení rodiny a řádná výchova dětí,

porucha rodičovství – rodič, který nemá schopnost sladit se s dítětem, ať už trvale nebo pod vlivem aktuálního stresu, buď dítě zanedbává, nebo se vůči němu chová intruzivně,

psychická deprivace - psychickou neboli emocionální, citovou deprivaci lze definovat jako neuspokojování potřeb citové jistoty a bezpečí, v dostatečné míře a pro dostatečně dlouhou dobu. Může spočívat v absenci či snad nedostatku stabilních a spolehlivých emočních podnětů s mateřskou osobou.

Seznam příloh

Příloha č. 1

Dotazník – rozdaný na soukromém víceletém gymnáziu INTEGRA v jednotlivých třídách v Brně

Příloha č. 2

23 vzkazů od dětí jejich rodičům

Příloha č. 3

Školní řád gymnázia INTEGRA

Příloha č. 4

Výňatek z aktuálního znění Zákona o rodině č. 94/1963 Sb.

ČÁST PRVNÍ

HLAVA PÁTÁ

Rozvod § 23-29

Příloha č. 1

DOTAZNÍK

Ahoj,

před tebou leží malý dotazník. Protože nyní zpracovávám praktickou část diplomové práce na téma „Důsledky situace po rozvodu a s tím související strategie chování dětí“, chtěla bych Tě požádat o anonymní zodpovězení následujících otázek:

1. Tvůj věk a pohlaví?

.....

2. Jsou tvoji rodiče rozvedení?

.....

3. Pokud ano, kolik ti bylo asi let v době rozvodu?

.....

4. Pokud jsou tvoji rodiče rozvedeni, se kterým z rodičů žiješ nyní?

.....

5. Znáš některého kamaráda/ku, který má také rozvedené rodiče?

.....

6. Jak si toto období prožíval/a?

.....

7. Co bys vzkázal/a svým rodičům?

.....

Příloha č. 2

23 vzkazů od dětí jejich rodičům

Chtěla bych se zde ještě zmínit o vzkazech rodičům jejich dětí, které byly součástí souboru otázek v dotazníku. Je to jakýsi přehled toho, co si děti opravdu myslí a prožívají v období rozvodu svých rodičů, o jejich psychice, jistotách obecně.

1. Chybí mi větší důvěra a méně péče.
2. Zkuste také někdy poslouchat, co Vám říkám.
3. I přes Vaše nesnesitelné hádky Vás mám rád/a.
4. Snažte se na mne být více hodní!
5. Děkuji Vám za to, že jste i přes všechny starosti stále v kontaktu.
6. Je to složité, ale prakticky nemožné, nemít vlastní rodiče rád/a.
7. Nesnažte si mě přetahovat vždy jen na svou stranu, podle toho, jak se Vám to hodí.
8. Jste skvělí a děkuji Vám za všechno, i za to, že jste v kontaktu i nadále.
9. Děkuji Vám za všechno, co jste pro mne udělali za celou dobu mého života.
10. Jsem rád/a, že jste v kontaktu i po rozvodu, ale táto, uvědom si, že i pro mne to bylo těžké období.
11. I když se poměrně často hádáte, snažte se to řešit v klidu, prosím!
12. Mám Vás moc rád/a.
13. Děkuji Vám za vše a buďte šťastní.
14. Prosím, nerozvádějte se!
15. Mám Vás rád/a a jsem také rád/a, že Vás mám, děkuji za to, co mám.
16. Chtěl/a bych se nejdříve o Vašem rozchodu dozvědět především od Vás, ne ze zásuvky, kde leží rozvodové papíry.
17. Mám rád/a mámu, tátu už pak méně, protože mi dává lživé naděje a sliby.
18. Neříkejte mi, že mě nemáte rádi, i když někdy více zlobím.
19. Nesnažte se mi namluvit, že jste dokonalí. Vím, že to tak vždy není.
20. Už nejsem tak malý/á, jak si stále myslíte, potom se chovám jako velký/á a nesmyslně.
21. Nechci být stále v centru Vaší pozornosti – více důvěry.
22. Nesmíte zapomínat, že nejsem ještě velký/á a tak se nedokážu ještě správně vyjádřit.
23. Přestaňte se předhánět v rozmazlování mé osoby.

Gymnázium INTEGRA BRNO, s.r.o.

Rašelinová 11, CZ 628 00 Brno

Školní řád – s účinností od 1. září 2011, č. j. 82/2 2011

(nahrazuje školní řád č. 54/7 2010 s účinností od 16. 11. 2010)

**I. PRÁVA A POVINNOSTI ŽÁKA A ZÁKONNÉHO ZÁSTUPCE
NEZLETILÉHO ŽÁKA**

1. Práva žáků a zákonných zástupců nezletilých žáků

1.1 žák má právo na vzdělávání a rozvíjení osobnosti podle míry nadání, rozumových a fyzických schopností

1.2 žák má právo být pravidelně zkoušen a hodnocen

1.3 žák má právo na svobodu projevu, myšlení a náboženství, za svoje názory nemůže být postihován

1.4 žák má právo na ochranu před jakoukoliv formou diskriminace a násilí, projevy šikany, rasismu, xenofobie a netolerance vůči odlišnosti

1.5 žák má právo na ochranu před všemi návykovými látkami, které ohrožují jeho duševní a tělesný vývoj

1.6 žák má právo využívat nabídky konzultací s pedagogickými pracovníky

1.7 žák má právo využívat nabídky služeb školní psycholožky a speciálně-pedagogického centra

1.8 žák i zákonný zástupce nezletilého žáka mají právo být informováni prokazatelným způsobem o průběhu a výsledcích žákova vzdělávání: na tyto informace mají právo v případě zletilých žáků také rodiče, popř. jiné osoby, které vůči zletilým žákům plní vyživovací povinnost

1.9 žák má právo řešit své problémy s vedením školy

1.10 žák má právo využívat prostory školy pro aktivity spojené s výukou, popř. mimoškolní činností konzultovanou s vedením školy

1.11 žák má právo být včas informován o akcích mimo výuku (seznamovací pobyt, lyžařský výcvikový kurz, projektové vyučování, semináře, koncerty atd.)

1.12 žáci mají právo zvolit si svůj samosprávný orgán (Žákovský parlament), ve kterém mohou být zástupci všech tříd školy. Ředitelka školy je povinna se stanovisky a vyjádřeními tohoto orgánu zabývat. Žáci, jsou-li zletilí, mají právo volit a být voleni do Školské rady, neurčí-li zákon/vyhláška jinak

2. Povinnosti žáků a zákonných zástupců nezletilých žáků

2.1 žák a jeho zákonný zástupce je povinen seznámit se s tímto školním řádem, s řády odborných pracoven a dalšími předpisy a pokyny ředitelky školy, údaje o průběžné klasifikaci, výchovných opatřeních, plánu školních akcí, změnách v rozvrhu apod. Je povinen toto sledovat žák, i jeho zákonný zástupce prostřednictvím informačního systému, k němuž obdrží přihlašovací údaje na začátku žákova studia, žák je povinen dbát ve škole i mimo školu všech pravidel hygieny a bezpečnosti a při veškerém počínání mít na paměti nebezpečí úrazu

2.2 žák je povinen zúčastňovat se pravidelně výuky a dalších akcí souvisejících s výchovně vzdělávací činností školy

2.3 žák je povinen docházet do školy vhodně upraven, oblečen a včas podle stanoveného rozvrhu hodin a podle pokynů pedagogů a aktivně se účastnit výuky všech povinných a volitelných předmětů a nepovinných předmětů, které si zvolil na daný školní rok

2.4 žák je povinen se pravidelně připravovat na výuku a na pokyn vyučujícího předmětu prokázat své znalosti pro následné hodnocení

2.5 žák je povinen respektovat pokyny pedagogických pracovníků a ostatních zaměstnanců školy

2.6 žák je povinen informovat vedení školy o jakékoliv formě diskriminace a násilí, projevech šikany, rasismu, xenofobie a netolerance vůči odlišnosti či ohrožení návykovými látkami v souvislosti se školní docházkou

2.7 žák je povinen se pečlivě starat o zapůjčené učebnice a jiné předměty a veškeré zařízení školy, seznam učebnic, které žák převzal, svým podpisem stvrdí zákonný zástupce, popř. zletilý žák

2.8 žák je povinen ihned nahlásit jakékoli poškození zařízení školy třídnímu učiteli, případně jinému pedagogickému pracovníkovi školy

2.9 žák, popř. jeho zákonní zástupci jsou povinni informovat školu o předem známé nepřítomnosti prostřednictvím třídního učitele

2.10 žák je povinen prokazatelným způsobem doložit svoji nepřítomnost ve výuce v souladu se školním řádem

2.11 k omlouvání veškerých žákových absencí využívá zákonný zástupce nebo zletilý žák výhradně omluvný list s vyplněnými údaji a razítkem školy, při jeho ztrátě uhradí poplatek 50,- Kč za vystavení nového omluvného listu, na závěr školního roku, popř. při zaplnění, odevzdá žák omluvný list třídnímu učiteli k archivaci

2.12 žák je povinen chovat se na všech akcích školy v souladu s právními normami ČR, stejně jako s morálními a etickými pravidly slušné společnosti, totéž se předpokládá i mimo výuku, ve volném čase

2.13 žák je povinen dodržovat autorský zákon – předložení referátů, seminárních, ročníkových, maturitních prací či jiných výstupů bez citování pramene, dále opisování a plagiátorství se vždy považují za závažné zaviněné porušení povinnosti stanovených zákonem 561/2004 Sb. Jakýkoliv záznam vyučovací hodiny (foto, audio, video) žák smí pořizovat jen se souhlasem vyučujícího. Ostatní povinnosti zletilých žáků a zákonných zástupců nezletilých žáků jsou uvedeny v zákoně 561/2004 Sb. v platném znění

3. Docházka do školy

3.1 žák je povinen účastnit se výuky podle rozvrhu hodin, začíná-li výuka první vyučovací hodinou, je povinen být ve třídě v 08.00 (ranní setkání s třídním učitelem)

3.2 neúčastní-li se žák vyučování, je zákonný zástupce žáka a u zletilého žáka rodič povinen v souladu s § 67 odst. 1 školského zákona, nejpozději do tří kalendářních dnů od počátku jeho nepřítomnosti, doložit důvody nepřítomnosti, buď písemně na adresu gymnázia nebo osobním či telefonickým jednáním s třídním učitelem nebo faxem či elektronickou poštou na e-mail třídního učitele

- 3.3 žák je povinen v den návratu po nepřítomnosti ve vyučování předložit třídnímu učiteli omluvný list s písemným zdůvodněním nepřítomnosti
- 3.4 nedoloží-li žák zdůvodnění nepřítomnosti v předepsaném termínu, je toto považováno za hrubé porušení školního řádu
- 3.5 škola může uvolnit žáka z vyučování na určitou dobu na žádost zákonných zástupců (u zletilého žáka se souhlasem jeho rodičů), vždy však na základě písemné žádosti předložené předem prostřednictvím třídního učitele
- 3.6 o uvolnění z jedné vyučovací hodiny v odůvodněných předem známých případech žádá zletilý žák či zákonný zástupce nezletilého žáka vyučujícího učitele, na jeden až tři dny třídního učitele, na více než tři dny ředitelku školy, prostřednictvím třídního učitele
- 3.7 o uvolnění z předmětu na pololetí či na celý školní rok žádá zletilý žák či zákonný zástupce v průběhu měsíce září příslušného školního roku
- 3.8 exkurze projektové výuky jsou součástí vyučování, jsou tedy pro žáky povinné
- 3.9 v době mimo vyučování zůstávají žáci ve škole jen se svolením pedagogického pracovníka a pod jeho dohledem
- 3.10 pokud se žák nezúčastňuje činností organizovaných a zajišťovaných pedagogickým pracovníkem školy, je povinen bezprostředně po skončení výuky opustit budovu školy
- 3.11 probíhá-li výuka tělesné výchovy mimo areál školy, přesunují se žáci během vyučování výhradně pod dohledem pedagogického pracovníka
- 3.12 žákovi, který se nezúčastní alespoň 75% vyučovacích hodin v jednotlivých předmětech, může být uložena z těchto předmětů předmětová zkouška (nejedná se o opravnou zkoušku podle prováděcích vyhlášek zákona 561/2004 Sb). U žáků studujících podle IVP bude vždy zohledněn aktuální stav
- 3.13 v případě, že u žáků plnicích povinnou školní docházku přesáhne neomluvená absence 25 hodin, zašle ředitelka školy bezodkladně oznámení o pokračujícím záškoláctví příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo pověřenému obecnímu úřadu
- 3.14 žáci maturitního ročníku po skončení výuky již školu nenavštěvují, dostavují se pouze na zkoušky

4. Provozní pravidla, vnitřní režim školy

4.1 běžná výuka probíhá v budovách školy na ulici Rašelinová č. 9 a č. 11 a v tělocvičně v Brně-Lišni

4.2 obě budovy školy se otevírají v 07.45 – pro žáky, kterým začíná vyučování v 07.20, je budova otevřena 07.00 – 07.20, dopolední výuka začíná v 08.15

4.3 žáci vcházejí do školy pouze určenými vchody přímo do šaten, tam si odloží své svršky do uzamykatelných skříněk a přezují se do vhodné obuvi (zakázána je jakákoliv obuv, která by mohla nějakým způsobem znečistit či poškodit podlahu), poté ihned odcházejí do učeben. V šatnách se nezdržují.

4.4 skříňku sdílejí žáci po dvou, pronájem pro jednoho činí 100,- Kč na jeden školní rok, za stav skříněk odpovídají sami žáci, v případě ztráty klíče je žák povinen zajistit si neprodleně náhradní – klíč si zapůjčí od spolužáka sdílejícího skříňku a nechá zhotovit duplikát, pokud ztratí klíče oba, hradí žáci nákup nového zámku, v rámci zajištění bezpečnosti, jiné kopie klíčů škola nemá k dispozici

4.5 pro přechod mezi budovami používají žáci školní zahradu, při přechodu nesmí opustit areál školy. Při nepříznivém počasí (zejména v zimním období) používají žáci z bezpečnostních důvodů pouze chodník zahradou mezi budovami

4.6 vstup do odborných učeben je dovolen pouze za přítomnosti učitele, do hodin tělesné výchovy se přesunují žáci jen pod dohledem pedagogického pracovníka – mimo hodiny tělesné výchovy na počátku či konci vyučování

4.7 v počítačové učebně musí být žáci vždy v přítomnosti učitele výpočetní techniky nebo jiného pedagogického pracovníka

4.8 na každý týden určuje třídní učitel ve své třídě dvojici žáků, tzv. žakovskou službu. Jejich jména zapíše do záhlaví příslušné stránky třídní knihy. Mezi povinnostmi této služby patří:

- příprava pomůcek podle pokynů vyučujícího, služba odchází poslední,
- hlášení nepřítomnosti vyučujícího zástupci ředitelky školy,
- příprava tabule před vyučováním i během vyučovací hodiny,
- bezodkladné hlášení závady na zařízení třídy či jeho poškození třídnímu učiteli.

4.9 žáci jsou povinni před závěrečným odchodem ze třídy uvést třídu do pořádku (uklidit papírky, smazat tabuli, uzavřít okna, vyprázdnit lavice, urovnat materiály v policích, upravit nástěnky, zvednout židle) a uzamknout ji, žáci jsou povinni třídit odpad, tj. odkládat papír, plasty a baterie na místa k tomu určená

4.10 v jídelně se žáci řídí pokyny dozorujícího učitele a personálu školní jídelny, doba oběda je stanovena rozpisem. Obědy jsou vydávány pomocí karty, v zapomenutí, ztráty či poničení je oběd vydáván náhradním způsobem pouze tři dny (novou kartu vydá školní jídelna)

4.11 žákům se nedovoluje nosit do školy cenné věci a předměty, které by mohly ohrozit zdraví, způsobit úraz nebo ohrožovat mravní výchovu žáků.

4.12 žáci nenechávají své věci bez dozoru (na chodbách, v neuzamčených třídách apod.), dbají na dostatečné zajištění svých věcí – uzamykání šatních skříněk a tříd. Hodinky, šperky, mobilní telefony, apod. mají neustále u sebe, pokud je musí odložit, např. v hodině tělesné výchovy, svěřují je do úschovy příslušnému učiteli podle jeho pokynů. Ztráty věcí hlásí žáci neprodleně svému třídnímu učiteli. Ztráty z neuzamčených místností pojišťovna ani škola nehradí. Jízdní kola mohou žáci uložit na vlastní nebezpečí do stojanu na zahradě školy a zajistí ho, ukládání kol na jiných místech je z bezpečnostních důvodů zakázáno. Ve všech budovách a prostorách školy platí zákaz ponechávat peníze v hotovosti a osobní cenné věci volně ve stolech, skříních ve třídě, stejně tak je ponechávat ve škole přes noc

4.13 žákům se nedovoluje používat v době výuky mobilní telefony, zákaz se vztahuje na jakoukoli manipulaci s nimi. Zákaz kouření platí v celém areálu školy a na všech akcích pořádaných školou. Během celé výuky i nepřetržitě po dobu trvání akcí školy (projektová výuka, exkurze, hory apod.) platí zákaz požívání alkoholu, omamných látek pro všechny studenty

4.14 při návštěvě sekretariátu školy dodržují žáci úřední a pokladní hodiny s výjimkou neodkladných a mimořádných případů. Ve škole není povolena činnost politických stran a hnutí, ani jejich propagace

4.15 ve škole není povolena reklama, která je v rozporu s cíli a obsahem vzdělávání a reklama či prodej výrobků ohrožujících zdraví, psychický nebo morální vývoj žáků nebo přímo ohrožujících či poškozujících životní prostředí

4.16 plošinu pro přepravu handicapovaných osob smí obsluhovat pouze zaškolená osoba, žákům se přísně zakazuje jakákoliv manipulace s tímto zařízením

5. Zacházení se školním majetkem

5.1 žák je povinen udržovat v pořádku všechny své věci, které tvoří zařízení školy a třídy

5.2 žák zachází s učebnicemi a školními potřebami šetrně, tyto nosí do školy podle rozvrhu hodin a pokynů učitele

5.3 žák je povinen v plné výši nahradit škodu způsobenou nevhodným chováním, poškozené zařízení školy, zcizené věci, nadměrně zničené učebnice či jiné pomůcky zapůjčené školou, stejně tak uhradí práce způsobené nevhodným chováním, byť neúmyslným. Při závažnější škodě nebo nemožnosti vyřešit náhradu škody se zákonnými zástupci či rodiči zletilých žáků, bude vznik škody hlášen Policii ČR, případně orgánům sociální péče

6. Vyučovací hodiny

ZVONĚNÍ

0. hodina 07.20 – 08.05
1. hodina 08.15 – 09.00
2. hodina 09.10 – 09.55
3. hodina 10.10 – 10.55
4. hodina 11.05 – 11.50
5. hodina 12.00 – 12.45
6. hodina 12.55 – 13.40
7. hodina 13.50 – 14.35
8. hodina 14.45 – 15.30
9. hodina 15.35 – 16.20
10. hodina 16.25 – 17.10

Volno mezi dopolední a odpolední výukou je pro dívky vyššího stupně gymnázia stanoveno ve středu na čas 12.40 – 13.10, pro žáky septimy v pátek na čas 13.40 – 14.10

7. Podmínky pro zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví žáků

7.1 žák je povinen chránit své zdraví i zdraví jiných osob, s nimiž přijde během vyučování do styku

7.2 žákům je zakázáno bez pokynu vyučujícího otevírat okna, žákům je zakázáno sedat na okenní parapety, vyklánět se z otevřených oken

7.3 žákům je zakázáno bez pokynu vyučujícího manipulovat s termostatickými hlavicemi radiátorů

7.4 žák nesmí bez svolení učitele manipulovat s technickým zařízením učeben (televizory, PC, diaprojektory, interaktivní tabule, keramická pec, hrnčířský kruh apod.)

7.5 žákům je zakázáno manipulovat s jakýmkoliv elektrickými spotřebiči, zásuvkami, vypínači v rozvaděčích a jističi včetně nabíječek mobilních telefonů. Počítače používají žáci pouze s vědomím vyučujícího

7.6 žákům je zakázáno manipulovat s hasicími přístroji a hydranty, s výjimkou nezbytného zásahu při požáru

7.7 dozory na chodbách a dozory v jídelně vykonávají pedagogičtí pracovníci, které určí ředitelka školy. Rozpisy dozorů jsou uvedeny ve sborovně a na chodbách školy

7.8 při pohybu žáků po veřejných komunikacích, zajistí pedagogický dozor dodržování pravidel silničního provozu

7.9 při dalších akcích souvisejících s výchovně vzdělávací činností, vykonávají pedagogický dozor pracovníci pověřeni ředitelkou školy, z nichž jeden je určen jako vedoucí akce

7.10 dojde-li k případnému úrazu žáka, poskytují první pomoc dozorující pracovníci, kteří zapíší každý úraz do knihy úrazů a oznámí neprodleně zástupci ředitelky

7.11 úraz je žák povinen bezprostředně nahlásit příslušnému učiteli nebo jinému pedagogickému pracovníkovi

7.12 v případě úrazu žáka způsobeného porušením školního řádu či nedodržením bezpečnostních pravidel, se škola nebude podílet na spoluúčasti na pojistné události

7.13 v případě požáru je žák povinen postupovat podle dokumentu Požární a poplachové směrnice, který je viditelně umístěn na chodbách školy

7.14 žákům je přísně zakázáno nošení, držení či distribuce návykových látek a jejich užívání (včetně alkoholu) v prostorách školy a nepřetržitě na akcích v rámci vyučování (včetně výletů, exkurzí, projektových výuk). Porušení tohoto zákazu bude hodnoceno jako závažné porušení školního řádu.

7.15 žákům je zakázáno přinášet do školy a na akce v rámci vyučování předměty a látky nebezpečného charakteru nebo další věci ohrožující životy a zdraví

7.16 žákům je zakázáno přepravovat se během výuky individuálními dopravními prostředky (např. osobní automobil, kolo, motocykl)

8. Výchovná opatření (§ 31 školského zákona)

Výchovná opatření jsou pochvaly (třídního učitele, ředitele školy) nebo jiná ocenění a kázeňská opatření (napomenutí ústní a písemné, důtka třídního učitele, důtka ředitele školy, podmíněné a nepodmíněné vyloučení ze studia)

9. Pochvaly a jiná ocenění

9.1 třídní učitel či ředitelka školy může žákovi na návrh svůj nebo jiného pedagogického pracovníka udělit za pozitivní chování a jednání pochvalu nebo jiné ocenění (dar, zveřejnění ve sdělovacích prostředcích aj.)

9.2 pozitivním chováním a jednáním se rozumí zejména:

- dlouhodobá úspěšná práce a aktivní zájem o studium, výborné studijní výsledky,
- vzájemná spolupráce a tolerance, reprezentace školy
- solidarita s handicapovanými,
- péče o životní prostředí,
- záslužný nebo statečný čin a jiné projevy humánnosti, občanské iniciativy.

10. Kázeňská opatření

10.1 Každý pedagogický pracovník může navrhnout (třídnímu učiteli, ředitelce školy) kázeňská opatření. Třídní učitel má právo žákovi udělit podle závažnosti provinění na návrh svůj nebo jiného pedagogického pracovníka napomenutí nebo důtku třídního učitele. O jejich udělení informuje ředitelku, zástupce ředitelky a pedagogický sbor na pravidelné poradě

10.2 Ředitelka školy na základě písemného návrhu třídního učitele rozhodne o udělení ředitelské důtky. Žák, který splnil povinnou školní docházku a provinil se závažně proti školnímu řádu či dobrým mravům, může být podmíněně vyloučen ze studia. O podmíněném vyloučení ze studia nebo vyloučení ze studia rozhodne ředitelka školy neprodleně

10.3 Nevhodným chováním se rozumí zejména:

- jakékoliv chování, které má za následek pocit ohrožení, fyzické nebo psychické ubližování,
- úmyslné ničení školního majetku,
- vulgární projevy,
- chování, které úmyslně narušuje průběh výuky,
- opakované pozdní příchody do výuky,
- neomluvené absence,
- pití alkoholu, požívání omamných látek či jejich distribuce na akcích školy,
- hrubé slovní a úmyslné fyzické útoky žáka vůči pracovníkům školy se vždy považují za závažné zaviněné porušení povinností stanovených zákonem 561/2004 Sb.

Brno, 31. srpna 2011

Mgr. Darja Chládková

ředitelka školy

Předložen Školské radě a schválen:.....

Příloha č. 4

**Výňatek z aktuálního znění Zákona o rodině
č. 94/1963 Sb.**

ČÁST PRVNÍ

HLAVA PÁTÁ

Rozvod § 23-29

HLAVA PÁTÁ

Rozvod

§ 23

zrušen

§ 24

- 1) Soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití, bere přitom v úvahu příčiny rozvratu manželství.
- 2) Mají-li manželé nezletilé děti, nemůže být manželství rozvedeno, bylo-li by to v rozporu se zájmem těchto dětí, daným zvláštními důvody.

§ 24a

- 1) Jestliže manželství trvalo alespoň jeden rok, manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí a k návrhu na rozvod se druhý manžel připojí, má se za to, že podmínky uvedené v ustanovení § 24 odst. 1 jsou splněny. Soud nezjišťuje příčiny rozvratu a manželství rozvede, jsou-li předloženy
 - a) písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy účastníků, upravující pro dobu po tomto rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost a
 - b) pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu rozvodu.
- 2) Ustanovení § 24 odst. 2 platí obdobně.

§ 24b

- 1) Návrhu na rozvod, s nímž nesouhlasí manžel, který se na rozvratu manželství porušením manželských povinností převážně nepodílel a jemuž by byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma, soud nevyhoví, pokud mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství.
- 2) Jestliže však manželé spolu nežijí po dobu delší než tři roky, soud manželství rozvede, jsou-li splněny podmínky § 24.

§ 25

Manželství nelze rozvést, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, které vydá soud v řízení podle § 176 občanského soudního řádu.

§ 26

- 1) Před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, upraví soud jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.
- 2) Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.
- 3) Rozhodnutí o úpravě výkonu rodičovské zodpovědnosti může být nahrazeno dohodou rodičů, která ke své platnosti potřebuje schválení soudu.
- 4) Při rozhodování o svěření dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti, a se zřetelem na životní poměry rodičů. Dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti. Soud přihlédne rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů.
- 5) Soud vždy vezme v úvahu, kdo dosud kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní.

§ 27

- 1) Dohoda o styku rodičů s dítětem nepotřebuje schválení soudu.

- 2) Soud však styk rodičů s dítětem upraví, vyžaduje-li to zájem na jeho výchově a poměry v rodině. Bránění oprávněnému rodiči ve styku s dítětem, pokud je opakovaně bezdůvodné, je považováno za změnu poměrů, vyžadující nové rozhodnutí o výchovném prostředí.
- 3) Jestliže je to nutné v zájmu dítěte, soud styk dítěte s rodičem omezí nebo jej i zakáže.
- 4) Vyžaduje-li to zájem dítěte a poměry v rodině, může soud upravit styk dítěte s prarodiči a sourozenci.

§ 28

Změní-li se poměry, může soud změnit i bez návrhu rozhodnutí nebo dohodu rodičů o výkonu jejich rodičovských práv a povinností.

§ 29

Manžel, který přijal příjmení druhého manžela, může do jednoho měsíce po právní moci rozhodnutí o rozvodu oznámit matričnímu úřadu, že přijímá opět své dřívější příjmení, popřípadě že upouští od užívání společného příjmení vedle příjmení dřívějšího.